

„Delo“ - zastavonoša proletarskega internacionalizma

Naše glasilo naj bo pobudnik in razširjevalec smernic IX. kongresa KPI

Karel Šisković - Mitko

Letos slavi naše „Delo“ štiridesetletnico svojega obstoja. Slučajno sovpada obletnica z zgodovinsko važnim dogodkom v življenju partije, t. j. z IX. kongresom. Prav to sovpadanje nas prepričuje, da razvojna pot našega glasila ne more in ne sme preko razvoja socialističnega in delavskega gibanja in partije v naših krajih. Noben list ne more biti nekaj odrezanega od stvarnosti, v kateri deluje, in od sil, ki mu omogočajo izhajanje. Zato je zgodovina „Dela“ obenem zgodovina gibanja, ki ga predstavlja, je zgodovina vzpona komunističnega gibanja v naših krajih, ker se na njegovih straneh v vsej dobi obstoja zrcali politika komunistične partije preteklih štirideset let.

Znano je, da je „Delo“ po odcepitvi marksistično-leninistične struje v socialistični stranki Italije in ustanovitvi Komunistične partije Italije na kongresu v Livornu leta 1921 postalo slovensko glasilo KPI in začelo tisto aktivno delovanje za razširitev resnične revolucionarne misli med slovenskim delovnim ljudstvom, ki je po prvi svetovni vojni ostalo pod Italijo. To razširjanje resnične revolucionarne misli je „Delo“ izvrševalo v legalnih in ilegalnih pogojih in je znalo zbrati okrog sebe najboljše in najodločnejše borce proti fašizmu med slovenskim življenjem. Imena ustanoviteljev „Dela“, imena Srebrnič in Tomazič v borbi proti fašizmu so tesno povezana s tem poslanstvom, ki si ga je „Delo“ zadalo v letih svojega obstoja. Ime „Dela“ pa je predvsem povezano z vsemi tistimi, ki jih je bodrila, opogumljala, mobilizirala in organizirala njegova beseda v najtežjih dneh naše zgodovine in jih je pripravljala in usposabljal za boj proti Mussolinijevi tiraniji, za oborožen spopad proti nacifazizmu, za mir, demokracijo in socializem.

Novi pogoji dela in borbe

V teh štiridesetih letih pa se je marsikaj spremenilo in bi bilo nemaristično in nestvarno, če bi si mislili, da se tudi pogoji in vloga „Dela“ ni spremenila ali da se ne bi bila smela in morala spremeniti. Ena je bila vloga časopisa v težkih letih razširjanja prave in posledne marksistično-leninistične misli in prakse med množico takoj po Livornu; druga je bila vloga „Dela“ v letih fašističnega besenja; tretja je bila vloga „Dela“ v letih zmage fašistične diktature in genocidne postopka fašizma proti antifašističnim silam; tu pri nas prav posebno proti slovenskemu in hrvaškemu prebivalstvu; četrta je bila njegova vloga v letih ljudske fronte zbiranja vseh antifašističnih sil brez ideološke razlike v borbi proti fašizmu, med Slovenci pa v letih snavljanja vesplošne nacionalne fronte proti kruti tiraniji; peta je bila vloga „Dela“ v letih organiziranja in konkretnega vstopanja množice v odprto in oboroženo borbo proti fašizmu, ki je tu pri nas znala zajeti prav po zaslugi komunistov in njihove pravilne široke linije velikanstva slovenskega in italijanskega ljudstva. Jasno je, da se je po zmagoviti vojni proti nacifazizmu morala spremeniti tudi vloga „Dela“, ker so se spreminili pogoji dela in borbe.

Zato pravimo, da je nadvse važno, čeprav slučajno, da štiridesetletnica obstoja „Dela“ sovpada z IX. kongresom KPI. Ta kongres predstavlja velikansko etapo v zgodovini delavskega, socialističnega in komunističnega gibanja v Italiji, v kateri slovenska manjšina živi, deluje in se bori. Ta kongres, logično nadaljevanje VIII. kongresa iz leta 1956, predstavlja dogodek, preko katerega ne morejo komunisti ni ne sme ničesar, ki se v Italiji zanima za rešitev poglavitnih vprašanj ekonomske, politike, družbenega razvoja in, pri nas, razvoja narodne manjšine. Ta kongres nakazuje italijanskemu ljudstvu originalne rešitve, ki temeljijo na razvoju demokracije in miru za dosego socialističnih ciljev. In v tem

Za to delo se morajo komunisti oborožiti z večjim znanjem, z večjo ideološko pripravljenostjo, z večjim pogumom in navdušenjem, da bodo znali odklanjati vsakršni odstop od marksistično-leninističnih principov, ki bi temeljili na istih principih, ki bi temeljili na veri, da predstavlja Komunistična partija neko negibljivo in dogmatično, za vselej zaokrogleno enoto.

To nam narekuje IX. kongres, to izhaja tudi iz dokumentov kongresa naše federacije, to naj nam bo vodilo v našem delu in borbi za mir in demokracijo, ki naj ostvarita pogoje za socialistično zmagovito borbo.

Naša naloga je: najti talente in jih namestiti k delu

Kapitalizem je dušil, zatiral, uničeval ogromno talentov med delavci in delovnimi kmeti. Ti talenti so ginili pod pritiskom pomanjkanja, bede, zasramovanja človeške osebnosti. Naša naloga je: najti te talente in jih namestiti k delu. Novi člani partije, so v svoji večini nedvomno neizkušeni. Prav tako nedvomno pa je, da so to najbolj predušeni, najbolj iskreni in najsposobnejši ljudje iz družbenih slojev, ki jih je kapitalizem umetno držal spodaj, jih naredil za »nižje« sloje in jim ni dal, da bi se bili dvignili. Toda moči, svežosti, neposrednosti, prekaljenosti in iskrenosti je v njih več kakor v drugih.

LENIN: Rezultati partijskega tedna v Moskvi in naše naloge (1919)

Slavne borbene tradicije „Dela“

Tov. Vidali pripoveduje

Bili so žalostni časi za Trst. Pred šestimi meseci so fašisti, ob podpori policije in vojaštva, naščuvani od tiska, navallili in opustošili Delavsko zbornico, slavne Sedi Riunite tržaških delavcev in od tedaj se je fašizem organiziral, njegove škvadre so razgrajale povsem nemoteno in so bile celo odkrito podprte od oblasti in plačane od industrije. Izredno stanje, obsedeno stanje, napadi proti delavski, mi gibanju, proti slovenskemu prebivalstvu. Geslo »slavomuram« bilo je bil bojni klic tistih, ki so nekaznovano lahko napadali, plenili, požigali, rusili vse, kar so bili Tržancini ustvarili v potu svojega obraza, s težavami in žrtvami v teku zadnjih petdesetih let socialističnega gibanja. Nekaj mesecev kasneje so te bande požgale Narodni dom. V tem položaju je izšla prva številka „Dela“, slovenskega glasila Socialistične stranke. To je zgodilo 20. februarja 1920. V prvi številki lista je bil objavljen uvodnik, ki je bil obenem program borbe za socializem in proti nacionalizmu.

Po kongresu v Livornu in po ustanovitvi Komunistične partije Italije je „Delo“ postalo komunistično glasilo. Borba proti komunistom je bila vedno hujša. Akcije škvadristov so se množile. Požgan je bil „El Lavoratore“, njegovi branilci pa aretirani. Enostnost med Italijani in Slovenci se je cementirala v junjskem odporništvu brez preminjaja, v mestu in na deželi. Spominjam se, da sem ob povratku s kongresa socialistične mladine, ki se je vršil v Florenci, in na katerem sem predstavljal mlade komuniste, Italijane in Slovence iz Julijske krajine, bil aretiran pod obožbo, da sem podpisal neko okrožnico, ki je bila napisana v slovenski in v kateri sta bili poudarjeni potreba in pomen širjenja našega tiska.

Obdobje od ustanovitve naše partije pa do fašističnega pohoda na Rim je bil verjetno najhujše in najbolj krvavo. V tem obdobju je bila požgana ladja delnice Sv. Marka. Meseca maja je bilo aretiranih mnogo italijanskih in slovenskih mladincev pod obožbo, da so pripravljali oboroženo vstajo proti državi. V ječah so jih mučili in naposled postavili pred sodišče. Lahko rečem: ni bilo dneva, da ne bi prišlo do napadov, do puščanja kulturnih krožkov, bodisi italijanskih, bodisi slovenskih. Dan za dnem so se pojavljale takojenovane kazenske ekspedicije, ponavljali so se aresti. Za mnoge izmed nas so postale ječe v Coroneu ali pri Jezuitih skoraj običajno bivaličje. Italijanski in slovenski delavci, zlasti mladinci, so se v ječah, v borbah, v odporništvu

10. februar 1921: Fašistične škvadre so navallile na tiskarno „Lavoratore“ v ul. Zudecche, kjer se je tiskalo tudi „Delo“, in jo ob prisotnosti čuvarjev javnega reda popolnoma uničile. Slika nam kaže, kakšno je bilo pogorišče.

Dve izmed zgodovinskih števil „Dela“, ki so izšle v ilegali in so bile pisane na roko. Po izredno trudopunem delu in v veliki nevarnosti so tovariši pogumno širili list po vsej Primorski deželi.

Spomini starejših tovarišev

tako povezali, da bi jih nihče več ne bil mogel ločiti. „Delo“ je prav tako kot „El Lavoratore“ mnogo prispevalo za uvrstiti, lev te enotnosti. Oba lista sta vzpodbujala in vzgajala bralce v internacionalističnem duhu. Prav v tistem času smo postali v resnici internacionalisti in smo močno zaleteli veličino solidarnosti, bratstva in enotnosti med Italijani in Slovenci.

Po fašističnem pohodu na Rim smo se ponovno znašli v ječi. Obtoženi smo bili zarote proti državi. Spominjam se, da je bil tedaj z mano zaprt tudi Mario Berce, urednik lista „El Lavoratore“. Leto kasneje so te mlade borce fašisti umorili. Tedaj je bil z menoj v ječi tudi Jože Pertot, urednik „Dela“. Dobro se ga še spominjam, saj sem ga večkrat srečal skupno s tovarišem Ivanom Regentom, ki je bil ustanovitelj „Dela“ in eden izmed ustanoviteljev in voditeljev partije. Pertot je bil resen fant, zelo malobeseden, zelo aktiven fant. Obnašal se je kot resen mož, poln čuta odgovornosti, pač pa malo družaben.

V jetniški celici sem ga od blizu spoznal. Prepričan sem se, da je bil prvotni vito netičen, kajti bil je priščen, družaben, a isto, časno veder in miren. Tudi v trenutkih največje srditosti in jeze zaradi fašističnih napadov, ki so divjali in razgrajali, je bil on. Jože Pertot tisti, ki nas je opogumil rešiti, da se lepo smejemo tisti, ki se zadnji smeje. Jaz sem bil izpuščen iz ječe nekaj dni pred njim in se spominjam njegove prisrčne objema in naročila, ki ga je dal za prijatelja Ivana Regenta, v katerem ga je prosil, naj se ne vznemirja zaradi njegovega zdravlja, saj se vendar počuti dobro. Seveda to ni bilo res, saj se je že tedaj slabo počutil in nekaj let kasneje je moral leči v hladni grob.

In danes, ko se ga z ginjnostjo spominjam, ne morem preko tega, da njegovega imena ne pridružim imenu drugega velikega slovenskega komuniste, Jožeta Srebrnič, kateremu je bil tako podoben po vrednosti, ponosu in predanosti stvari, svojemu narodu in človeštvu.

VITTORIO VIDALI

Pismo tov. Postogne iz Milj

Tovariš Giovanni Postogna iz Milj, ki je sodeloval v tržaškem komunističnem gibanju že od vsega početka in je bil sojen od fašističnega Poselnega sodišča v Trstu skupno s Pinkom Tomazičem, nam je dostavil sledeč dopis:

20. februarja bo 40 let od izida prve številke „Dela“, ki je bilo najprej glasilo socialistične stranke, od kongresa v Li-

vorno dalje pa glasilo Komunistične partije Italije. Ob tej priliki želim izraziti nekaj misli v zvezi z delovanjem zlasti v času ilegale pod fašističnim režimom.

Znano je, da so slovenske demokratske sile v tistem času zelo aktivno delovale in zaradi tega so razen hude raznarodne politike fašističnega režima, utrpeli tudi huda preganjanja in veliko izgub. En izmed najkristnejših in obenem tudi najučinkovitejših propagandnih in informacijskih sredstev v borbi proti fašizmu so bili letaki, brošure in mali časopisi, ki so bili seveda narejeni na navaden pisalni stroj ali na ekrilost in v največji tajnosti. Ves ta material je krožil iz roke v roko vse dotlej, dokler ni bil dobesedno tako izrabil, da je postal v resnici neuporaben.

Ena izmed tih publikacij je bil majhen časopis „Delo“. Časopis se je »tiskal« zdej tu zdej tam zaradi nevarnosti, da bi ga izsledili fašisti. Upam si trditi, da je bilo prav „Delo“ eno izmed tistih listov, ki so razširili v ilegalnem delovanju povsem pozitivne sode in med slovenskim prebivalstvom. Ne mislim pri tem samo na informacije in na propagando, marveč predvsem na organizacijo kot tako. Zato pa je „Delo“ izhajalo tudi v najhujših časih pod fašizmom. To pa je bilo mogoče prav po zaslugi vztrajnega antifašističnega delovanja Slovencev naše dežele.

GIOVANNI POSTOGNA

Tov. Gaddi iz Rima o „Delu“ v ilegali

Proti koncu leta 1926 je partijska organizacija v Trstu, kakor drugod, doživela težak udarec. Vidnejši tovariši, ki so imeli v svojih rokah vodstvo organizacije so bili aretirani ali pa odvdeni v konfinacijo; mnogo izmed preostalih pa so se morali oddaljiti iz Trsta ali pa so bili prisiljeni začasno prenehati z delovanjem in zlasti prenehati širiti tisk, na kar je še posebno pazila policija.

Samo organizacija komunistične mladine je ostala do neke mere »svobodna«. To organizacijo smo sestavljali po veliki večini mladi vajenci in politična nas se ni poznala ali pa nas ni smatrala za sposobne, da bi porceli kaj resnega. Seveda smo primerno izkoristili ta naš »privilegij«. Obrnili smo se do tovariša Jaksetiča, prek katerega smo bili povezani s partijsko organizacijo, naj nam partija poveri kako važno nalogo, katere sama v tistem času ni mogla izvršiti. Naša pobuda je bila sprejeta in poverjene nam so bile važne naloge na področju tiska in propagande. Federalni komite komunistične mladine, katerega sekretar sem bil tedaj jaz, je sklenil, da tiskamo in širimo kolikor mogoče več ilegalnih lističev. To nalogo smo dobro izpolnili pod vodstvom nekaterih starejših tovarišev.

Januarja 1927 smo s pomočjo tovarišev Albina Vodopivec, Marije Bernetiche in Angeline Juren prišli do materiala, ki je bil potreben za izdajo lističa

Čestitke našemu glasilu

Deželni komite Furlanije - Julijske krajine

Tajništvo deželnega komiteja KPI za Furlanijo - Julijsko krajino je poslalo našemu listu naslednji pozdrav

Dragi tovariši!

Ob 40. obletnici izida prve številke „Dela“, borbenega slovenskega glasila Avtonomne tržaške federacije KPI, prejmite bratski pozdrav in voščila deželnega komiteja KP za Furlanijo - Julijsko krajino.

V teh letih trde in junaške borbe tržaških komunistov na čelu italijanskega in slovenskega prebivalstva Ozemlja, je bilo „Delo“ glasilo, ki je — v okviru splošne politike partije — branilo z dejstvi stvar bratstva v akciji Slovencev in Italijanov in tako veljavno pomagalo premostiti škodljiva nacionalistična pojmovanja; pravilno je usmerjalo večinno slovenskega prebivalstva in ga pridobilo vplivu naše partije in njeni politični liniji.

IX. kongres, ki se je te dni zaključil, je dal novega zaleta borbi in delu partije. V naši pokrajini pomeni to še posebno novega zaleta, da se končno zagotovi ustanovitev dežele Furlanije, Julijske krajine s posebnim statutom. Posebni statut mora priznati slovenskemu pre-

bivalstvu njegove osnovne nesporne pravice ter mora nakazati oblike za rešitev njegovih problemov.

„Delo“, ki se navdihuje iz svojih slavnih tradicij, brez dvoma tudi v bodoče slovenskim prebivalstvom glasila lo gorje osnovne bitke. Gotovi zmagovitega napredovanja naših velikih idealov, topel bratski pozdrav, ki vam ga pošiljamo ob slavnosti obletnici, ne samo izraz naših skupnih partijskih vezi, marveč tudi izraz čustva, ki nas povezuje, da bi se več prispevali k uditvi bratstva med italijanskim in slovenskim prebivalstvom, ki živi v tej naši deželi.

TAJNIŠTVO DEŽELNEGA KOMITEJA

Videmska Federacija KPI

Tajništvo videmske federacije KPI nam je poslalo sledečo pozdravno pismo:

Tajništvo videmske federacije KPI, v imenu vseh komunistov, ki pripadajo tukajšnjim organizacijam, bratsko pozdravlja „Delo“, borbeno slovensko glasilo Avtonomne tržaške federacije, ob priliki 40-letnice izida prve številke.

Ko pošiljamo naš topel pozdrav, imamo pred očmi nemodestljivo vlogo, ki jo je imelo „Delo“ v letih svojega obstoja, v borbi za mir, demokracijo in socializem, ki je v naši deželi bila in je obenem tudi borba proti nacionalizmu, za enotnost in bratstvo med Italijani in Slovenci. „Delo“ je kljub vsem težavam, ki so čez leta velike, vedno čustveno izražalo svoje poslanstvo in danes predstavlja poglavitno orodje v borbi, ki jih vodijo komunisti v tej deželi, za napredovanje v socializem in za pridobitev avtonomne dežele Furlanije, Julijske krajine, ki bo zagotovila razvoj demokracije, socialnega in ekonomskega napredka našega prebivalstva s tem tudi priznanje in spoštovanje pravic slovenskega prebivalstva.

In s tem čestovajemo ter želimo, da bo naša skupna borba dosegla nove uspehe v bližnji bodočnosti, vas pozdravljamo, izražajoč vam naša najboljša ročila.

Za Tajništvo federacije SILVANO BACICCHI

Poslanec R. Franco in Tržača

Dragi prijatelji!

Tudi jaz pridružujem svoj bratski pozdrav pozdravom drugih tovarišev in prijateljev, tržačanov in Slovencev, tednik „Delo“ ob priliki njegove obletnice.

To je slavna obletnica obstoja časopisa, ki je vedno bil in je zastavonoša najplemenitejših idej borbe delavcev, za boljše budočnost: je bil in je borec v vzgojitelju v načelnih socialističnih internacionalizma.

List se je vedno boril proti vsakemu nacionalizmu, za bratsko enotnost med Italijani in Slovenci, za enotnost, ki je nujno potrebna v naših pokrajinah za vodenje uspešne borbe proti izkoriščevalcem in za popolno priznanje pravic slovenskega prebivalstva.

Zeleč obilo nadaljnjih uspehov vašemu junakemu, glasilo, vas bratsko pozdravljam.

RAFFAELE FRANCO

„DELO“ je vaš list, zato, čitajte in širite ga!

GIUSEPPE GADDI

ZGODOVINSKI PREGLED delavskega tiska v Trstu

Slovenski delavski tisk v Trstu je bil že od vsega začetka več ali manj tesno povezan z vsem delavskim gibanjem, z njegovim razvojem, z njegovimi borbami. To je povsem naravno, saj ni mogoče postavljati točno določene meje med delovnimi ljudmi ene in druge narodnosti. Vsekakor pa je bil tisk v Trstu vedno delovno gibanje. Kljub temu pa je še med vojno za nekaj časa v Trstu ponovno izhajal »Rdeči prapor«.

Razmere, v katerih se je znašlo delavsko gibanje po končani vojni so bile silno težke. V Trstu se je mnogo prej kot v

„Delavski list“ prvo slovensko delavsko glasilo v Trstu

O začetku slovenskega delavskega tiska v Trstu imamo malo zanesljivih podatkov. Šele od leta 1890 so tozadevni podatki povsem zanesljivi. Delavski razred v Trstu je bil namreč leta 1890 že močno organiziran in je prvič proslavljal svoj delavski praznik, 1. maj. Oktobra istega leta je izšel v našem mestu tudi prvi slovenski delavski časopis, ki se je imenoval »Delavski list«. Urednik tega lista je bil preprosti krojaški vajenec Ludvik Zadnik, Zamišelj, da tržaški Slovenci dobe svoje glasilo, je bila zelo dobra. Toda list ni imel sreče in je izhajal samo eno leto. Kako je obravnaval delavske in druge vprašanja je težko ugotoviti, kajti skoraj vse številke je cenzura zaplenila, na podatke iz policijskih virov pa se ni moglo zanašati. S tem, da so bile skoraj vse številke zaplenjene, je založništvo, ki prav gotovo ni razpolagalo s kapitalom, utrpelo hude izgube, kar je nedvomno v veliki meri pripomoglo k ukinitvi lista. Toda k ukinitvi je pripomoglo tudi dejstvo, da so policijska oblastva edinega urednika lista spravila v zapor.

V naslednjih letih se je delavsko gibanje v Trstu, kljub vsem močnim oviram in kljub očitnemu zatiranju s strani vladnih in drugih oblasti ter s strani industrijskih in drugih mogotcev, močno uveljavilo. Leta 1897 je začelo delovati tudi politično društvo slovenskih socialistov, ki je bilo sicer združeno z italijanskim socialističnim gibanjem a je imelo svojo posebno avtonomijo. Seveda ni bilo vse tako kot bi bilo moralo biti in temu se tudi zaradi posebnih pogojev, ki so v Trstu vedno obstajali, niti ne smemo čuditi. Vedeti moramo tudi, da je tedaj še marsikaj preveč dišalo po anarhizmu. Toda kljub vsemu je bil napravljen pomemben korak naprej. Da je bilo tako, je razvidno tudi iz dejstva, da so leta 1893 tržaški slovenski delavci dobili novo glasilo, ki se je imenovalo »Delavec«. Toda tudi to delavsko glasilo je je imelo silno težko življenje. Ta list je kasneje izhajal v Ljubljani.

Leta 1897 je začel izhajati v Trstu tretji slovenski delavski list, »Svoboda«. Tudi ta je izhajal samo eno leto.

„Rdeči prapor“

Sledil je »Rdeči prapor«, ki je začel izhajati leta 1898. Šele ta list se je krepke postavil na noge in je kljub vsem oviram izhajal v Trstu do leta 1904, nato se je preselil v Ljubljano. »Rdeči prapor« se je razmeroma močno uveljavil zato, ker se je socialistično gibanje tudi slovensko, že močno okrepilo, deloma pa tudi zato, ker je imel sposobne ljudi, ki so ga urejali, med katerimi se je odlikoval zlasti priznani delavski voditelj tistega časa, Etbin Kristan.

Ze potem, ko je redno izhajal »Rdeči prapor«, je leta 1898 ponovno začel izhajati tudi »Delavski list«. Toda izhajal je le za krajšo dobo in izšlo je le nekaj števil.

Kasneje so izšli v Trstu še drugi delavski listi, ki pa so bili v glavnem na

menjeni posameznim strokam delavcev. Tu naj omenim glasilo »Železničar«, ki je izhajalo od leta 1908 do 1919, glasilo »Stavbini delavci«, ki je izhajalo v letih 1911-1914 in pa dvojezični list »International«, ki je izhajal v letih 1906-1914.

Svetovna vojna je hudo prizadela delavsko gibanje. Kljub temu pa je še med vojno za nekaj časa v Trstu ponovno izhajal »Rdeči prapor«.

Razmere, v katerih se je znašlo delavsko gibanje po končani vojni so bile silno težke. V Trstu se je mnogo prej kot v

drugih mestih Italije pojavil fašizem. Tudi nacionalizem je v našem mestu razgrajal z najhujšimi strastmi. Tudi zaradi tega je bila zelo čutena velika potreba po naprednem, delavskem in z internacionalističnim duhom prežetim časopisom v slovenskem jeziku. Te potrebe so se pravilno zavedli nekateri voditelji takratne socialistične stranke, zlasti tovariš Ivan Regent. Tako je prišlo do sklepa, da omenjena stranka začne izdajati list »Delo«, katerega prva številka je izšla 20. februarja 1920, torej točno pred 40 leti.

Zbirka »Dela«, ki je izšla v ilegali. List, ki je na zgornji sliki spodaj na levi strani, je izšel kmalu po ustrelitvi bazovskih junakov. Naslov uvodnega članka se glasi: Poslednji fašistični zločin — štiri smrtne obsodbe in 127 let ječe.

20.2.1920.: prva številka „Dela“

Tako je dobil tržaški proletarijat, poleg bratskega glasila »Il Lavoratore«, ki je začel izhajati že leta 1895, tudi glasilo v slovenskem jeziku.

Po zgodovinskem kongresu v Livornu, je »Delo« postalo glasilo Komunistične partije Italije. Kmalu za tem so nastopili izredno hudi časi za ves tržaški proletarijat in za Slovence pa še posebej. Tudi »Delo« je v tistih časih bojevalo silno težak boj. Že 9. februarja 1921, torej kmalu po kongresu v Livornu so fašisti, ob podpori kraljevskih straž, poslopije, v katerem sta bili uredništvi in tiskarna listov »Il Lavoratore« in »Delo«, do tal požgali. Zato sta oba lista morala za nekaj časa prenehati z izhajanjem. Kasneje so ju tiskali v drugih tiskarnah, uredništvi sta bili v ul. Maiolica. Razmere, v katerih sta obe glasili izhajali, so bile skrajno kritične. Nevarnost je bila velika, kajti fašisti so neprestano napadali vse kar je bilo naprednega in vse kar je bilo slovenskega. Kljub vsemu pa sta obe glasili izhajali legalno vse leta 1926. Tisto leto pa je fašistična oblast, ki se je bila med tem

že močno postavila na noge in je držala trdno vajeti v svojih rokah, prepovedala izhajanje obeh naših glasil.

Naše »Delo« je bil torej prvi slovenski časopis, ki so ga fašisti uničili.

Toda komunisti niso prenehali s svojim delovanjem in »Delo« ni niti, v najhujšem terorju prenehalo izhajati. Izhajalo je seveda ilegalno. Jasno je, da to izhajanje ni moglo biti in ni bilo redno. V kakšnih pogojih in v kakšnih oblikah je izhajalo

je razvidno tudi iz spominov, ki so nam jih te dni poslali nekateri italijanski tovariši, ki so tedaj delovali v vrstah tržaškega delavskega in komunističnega gibanja in ki so danes na vodilnih mestih KPI. Na žalost živi v Trstu prav malo tovarišev, ki so v tistih letih sodelovali z »Delom«, od bivših urednikov pa ni — razen tov. Regenta, ki pa živi v Ljubljani — več nihče živ. Kakšne smrti so umrli pisemo na drugem mestu. Tudi zato je rekonstrukcija razmer, ki so obstajale v tistih temnih letih, zelo težka.

Iz povsem zanesljivih podatkov, ki sem jih prejel od raznih strani, iz obstoječih virov in spominov nekaterih tovarišev, povzeman sledeče:

Naše glasilo v ilegali

Po prenehanju legalnega izhajanja v Trstu, je »Delo« izšlo ilegalno sredi leta 1927. Pisano je bilo na roko in razmnoženo z opalografom na Pristavi pri Gorici. Leta 1928 so list tiskali na kožo. Od začetka 1929 je »Delo« — kot glasilo Komunistične partije Italije — izhajalo v Ljubljani. Izdajal in urejeval ga je tovariš Ivan Regent. Maja 1930 je izšla prva številka XI. letnika, seveda ilegalno. Nato je list izhajal kolikor toliko redno, seveda ilegalno, celo leto 1930. Po vsej verjetnosti je izhajalo na Dunaju. Kako je bilo v letih 1931-1932 ni znano. Menda je bilo v tem času list ni izhajal ali pa je izšlo le kaka posamezna številka, razmnožena na ciklostil ali pa tipkana na navadni pisarniški stroj. Iz teh let ni ohranjena nobena številka.

Marca 1933 je izšla prva številka XII. letnika »Dela« v Parizu. List je bil tiskan legalno in je bil glasilo Komunistične partije Italije in Komunistične partije Jugoslavije. V tem letu je izšlo 5 števil.

Leta 1934 je list izhajal tudi v Parizu in je bil tiskan legalno. V 8. številki tega letnika pa je med drugim objavljeno poročilo o ilegalnem »Delu«, ki je izhajalo na Goriškem. To, ilegalno »Delo« je pisal menda Stane Vilhar. Toda iz 8. številke tega letnika je razvidno, da je bilo tedaj uredništvo v Pragi. Iz drugih virov pa je razvidno, da so list, ki je bil tiskan v Parizu, pošiljali v Prago in od tam po raznih »kanalih« v Slovenijo, na Primorsko in v Trst.

Tudi leta 1935 je »Delo« izhajalo v Parizu. Leta 1936 je partijska organizacija Julijske krajine izdajala svoje glasilo »Delo« z lastnimi sredstvi. Leta 1937 je bila ilegalna tiskarna v neki jami blizu Saleza. V letih 1938-1940 je bila ilegalna tiskarna »Dela« v vasi Gorice pri Divači in delno v Trstu pod vodstvom Pinka Tomažiča.

»Delo« je tudi v najtežjih trenutkih svojega obstoja in v najsirovejših borbah, tako tedaj, ko je izhajalo še legalno, kot kasneje, ko je izhajalo v tujini ali pa v tajnih in zaslihnih tiskarnah, častno izpolnjevalo svoje naloge. Vse, tudi najbolj zapletene probleme je pravilno postavljalo, kot je bila pravilna politika, ki jo je vodila KPI. Slovence v Italiji je hrabrilo in usmerjalo v borbi proti fašizmu, neprestano je zagovarjalo nujnost tesnega sodelovanja med slovenskimi in italijanskimi delovnimi ljudmi v naši deželi in se borilo za bratstvo med vsemi narodi, za pravico in za mir!

MIRKO KAPELJ

Zadnji fašistični zločin

»DELO« 15.9.1930

»Delo« z dne 15. septembra 1930 je pisalo v članku pod naslovom »Zadnji fašistični zločin — štiri smrtne obsodbe in 127 let ječe med drugim naslednje:

»Prevega septembra t. l. je prišlo v Trst fašistično izredno sodišče za zaščito države, da sodi skupino mladih slovenskih delavcev in kmetov, ki so bili napovedali fašističnemu terorju neizprosno boj.«

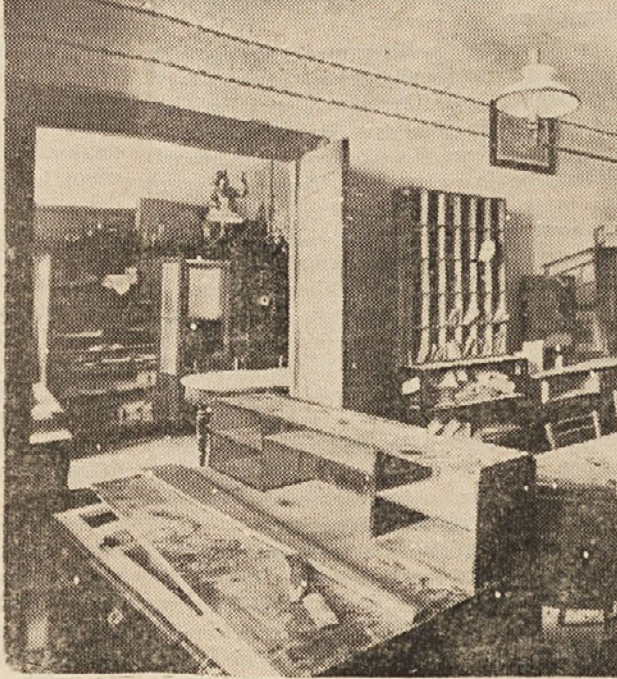
»Boj, ki so ga začeli slovenski delavci in kmetje v Julijski krajini, je čisto naravna posledica, razmer, v katere je fašizem pahnil tamošnje slovensko ljudstvo. Fašistični zločini so morali roditi in so rodili odpor. Ta odpor se s tržaškim procesom ne bo nehal. Krivice so segle pregloboko v duše in v srce. Ljudstvo ima pravico, da živi po svoje. Te pravice mu ne bo dal nihče, marveč si jo bo moral izbojevati samo v trdem revolucionarnem boju...«

List nadalje razkrinkuje fašizem kot sredstvo kapitalizma in njegovega izkoriščanja in narodnega zatiranja ter poziva na skupno fronto vseh izkoriščanih. Tako-le nadaljuje:

»To fronto moramo organizirati. Skrbno, vztrajno, brez kolebanja, brez obotavljanja. Ja-

sno! Zakaj boj Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini ne sme iti za tem, da bi iz enega fašizma padli v drugega, da bi iz italijanskega padli v jugoslovanski, marveč za tem, da se osvobodimo vseh tlačiteljev in izkoriščevalcev.«

List zaključuje svoj članek z izklicom: »Živeli slovenski, hrvatski in italijanski protifašistični borci!«

Opustošenja sedeža Delavskega doma v Trstu. V tem Domu je imel svoj sedež tudi nekdanji »Ljudski odar«, ki je napravil veliko dobrega na področju kulture v vrstah slovenskega proletariata.

Večna slava pionirjem „Dela“!

Starc

Karlo Starc je bil eden izmed prvih sodelavcev »Dela«. Leta 1922 je list o njem poročal naslednje:

»Ko sta šla v petek jutraj dva čuvaja po električni progi Trst-Tržič, sta našla pri nekem drogu na kontroverški gmajni mrtvo truplo. Truplo je kazalo mnogo črnih ran, kakor povzročenih po strelah in po udarcih: na obrazu, glavi in na prsih. Videti je bilo zelo izmučeno.«

Na Proseku in Kontovelu so že od prejšnjega večera pogrešali našega tovariša Karla Starca. Iskali so ga povsod, a zaman. Tu se raznese po obeh vaseh vest, da so našli na gmajni neko truplo. Prebivalce se je polastila temna slutnja. — Kmalu se je izvedelo za kruto resnico: Najdeno truplo je ono pogrešanega Karla Starca.

Na kraj so bile poklicane oblasti. Zdravnik je ugotovil, da je bila smrt našega tovariša povzročena po električnem toku. Truplo je bilo prenešeno v mrtvašnico na Opčine, od tod pa pozneje na Prosek.

Drugi dan so poročali meščanski časopisi, da se je našlo na električni progi blizu Tržiča (!) mrtvo truplo. Smrt da je bila povzročena po električnem toku. Zdi se, da je to neki čevljar, znani komunist s Proseka. Pri njem najdeni dokumenti pa izdajajo, da je bil v zvezi s Sovjetsko Rusijo, od koder je dobil val tudi denar.

Dan kasneje, v nedeljo, so ti časopisi popravljali pretno trditve ter trdili, da gre za očitno zločin. Vsi dokazi govorijo, da je bil pokojni umorjen daleč ven iz vasi zaradi ropa. Tako vztrajno trde tudi vaščani. Po teh vestih in oni, ki jo je prinesel »Lavoratore«, so bile oblasti prisiljene odrediti preiskavo. Truplo, ki je bilo zjutraj ob 9. pokopano, je bilo popoldne izkopano zopet. Višje oblasti so seveda potrdile izjave nižjih oblasti.

Medtem postaja vedno bolj jasno, da je bil pokojni Starc, potem, ko se je v četrtek zvečer poslovil od svojih tovarišev, žrtev zločincev, ki so ga zvalili v noči ven iz vasi, da izvrši svoj skrbno premišljen in dolgo gojeni napad.

Kaj je bil proletariatu Karlo Starc? Mlad, inteligenčen (posebno nagnjen je bil za slikanje) in discipliniran tovariš. Bil je izvrsten agitator proti nasprotnikom proletariata, je nastopal ostro in brezobzirno. Bil je tudi priden dopisnik »Dela«.

»Delo« z dne 4. decembra 1924 poroča o življenju, delu in smrti velikega pokojnika, naslednje:

»Po dolgi in mučni bolezni, ki si jo je bil nakopal v zaporu in v najhujši mladinski dobi, je dne 2. decembra t. l. umrl tovariš Jože Pertot, ravnatelj in urednik našega »Dela«.

Jože Pertot je bil od proletariata vse od nog do glave, in je bil z dušo in srcem udat proletariatu in njegovim predstojem. Komunistični partiji. Bil je mož, kakor da je izklesan iz hrastkega kamna. Kakor je bil breznegno dober in ljubezniv napram revežem in brezposelnim, tako je bil neizprosno in nepopustljiv proti vsem proletariskim nasprotnikom. Srednja pot mu je bila tuja in v boju je bil vedno v prvih vrstah pripravljen, da osebo plača za svoje prepričanje, ki je bilo trdno in ni nikdar poznalo dvoma.

Sin kmečko-delavske družine je prišel zgodaj v vrste proletarskega gibanja. Kot mlad gimnazijec je v družbi mnogih tovarišev ustanovil v »Ljudskega odrasla« mladinski odsek. Zaradi svojega prepričanja, ki ga ni bil v stanju zatajiti pred nikomer, je bil izključen iz šole. Učil se je izven šole in si oskrbel globoko in resno izobrazbo. Najbolj ga je mikala sociologija. Kmalu po končani vojni je prevzel uredniško mesto pri »Delu«. Bil je član komunistične struje v socialistični stranki in po kongresu v Livornu, je sledeč svojemu prepričanju, vstopil v Komunistično partijo.

Po požigu uredništva in tiskarne »Lavoratore« in »Dela«, ko sta začela lista zopet izhajati, je prevzel mesto ravnatelja »Dela«. Na tem odgovornem in težkem mestu je ostal v najtežjih in najnevarnejših trenutkih. Leta 1922 je bil v uredništvu ujet in spravljen v zapor, odkoder se je vrnil na smrt bolan. Niti bolnemu niso dali mira. Policija ga je neprestano nadlegovala s preiskavami in znanjem. Sel je v bolnico, a tudi tam ni našel zaščite in v potrpnosti zdravljenja.

Tovariš Pertota so pokopali na Kontovelu, kjer je bil doma. Njegov pogreb je bila prava manifestacija proletariata in napredne mladine.

Omenimo naj še sožalje, ki so jih poslali zalujoči družini komunisti iz Boljuna. To se je tako-le glasilo:

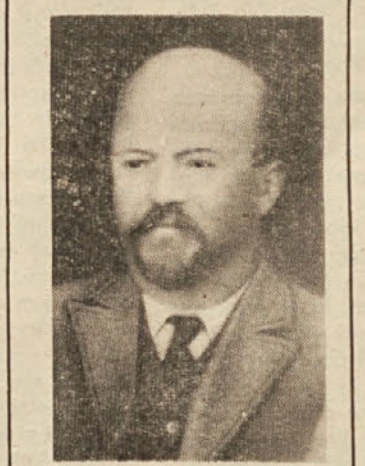
»Revolucionarni delavci in kmetje iz Boljuna izražajo svoje sožalje družini pokojnega Jožeta Pertota. Ti, dragi Jože, nam boš ostal v neizbrisnem spominu. Sledili smo tvojemu vzgledu, in dali bomo, ako bo to potrebno, tudi življenje — kakor si ga dal Ti — da nam na poti zlata zarja svobode. Pričaj za miru ta dan v hladnem grobu!«

»Bilo je spomladi 1931. Sestanek mladine smo organizirali na prostem nekje v Kolonji. S strani partije smo se ga udeležili jaz, tov. Pontoni in tov. Hrovatin Toni. Prišli so tudi stiri mladi študenti, ki smo jih tedaj sprejeli v organizacijo Komunistične mladine. Eden izmed teh je bil Pinko Tomažič.

Na tem skupnem sestanku smo dali mladim tovarišem tudi navodila za bodoče delovanje, med drugim tudi glede širjenja propagandnega materiala, letakov in lista »Delo«.

Pinko Tomažič je kmalu nato začel pisati za »Delo« in izdajati list v malem formatu, ki je bil razmnoževan na stroj. »Delo«, ki ga je on urejeval je večkrat izšlo tudi v naslednjih letih.

Srebrnič

Jože Srebrnič, soustanovitelj Komunistične partije Italije, prvi slovenski komunistični poslanec v rimskem parlamentu, je bil eden izmed najzrenejših sodelavcev »Dela«. Pisal je članke a obenem tudi širil časopis po slovenskih vaseh, zlasti na Goriškem. Razen tega si je Srebrnič veliko prizadeval za širjenje ljudske kulture med slovenskimi delavci. Z vsem navdušenjem se je po-

svetal ustanavljanju in širjenju društva »Ljudskega odrasla«. Istočasno pa je bil neutruden pobudnik in organizator komunističnega in naprednega gibanja po vsem slovenskem delu Goriške. Tega delovanja ni opustil niti tedaj, ko je bil pod nadzorstvom kraljevskih stražnikov in zasledovan od fašistične policije. Celo v času najhujšega terorja je obdržal zveze z borbenimi tovariši. Leta 1926 je bil, kot ostali komunistični poslanci, tudi Srebrnič aretiran in obsojen na pet let konfinacije. Po pristani kazni je bil nekaj časa na svobodi (ako jo sploh tako lahko imenujemo), nato je bil ponovno aretiran in obsojen na drugih pet let konfinacije. Leta 1939 se je vrnil v svojo rodni Solkan, kmalu nato je skrivaj prešel v Jugoslavijo. V Ljubljani je nameraval objaviti obširno delo o zgodovini Slovencev. Toda do tega ni prišlo, ker ga je jugoslovanska kraljevska policija aretirala in izročila italijanski fašistični policiji. Ječi, procesu v Trstu, je sledila konfinacija na otoku Ventotene, od koder se je vrnil šele po padcu fašizma. Vsega skupaj je Srebrnič preživel v ječah in konfinacijah celih sedemnajst let. Toda vse trpljenje, ki je bilo s tem združeno, ni zlomilo njegove močne volje in njegovega mladniškega duha. Čeprav nekoliko izčrpanega in postaranelega smo srečali v partizanskih vrstah. 11. junija 1944 je med povratkom iz sončnih Brd, kjer je imel vrsto političnih konferenc, utonil v deroči Soči.

Tomažič

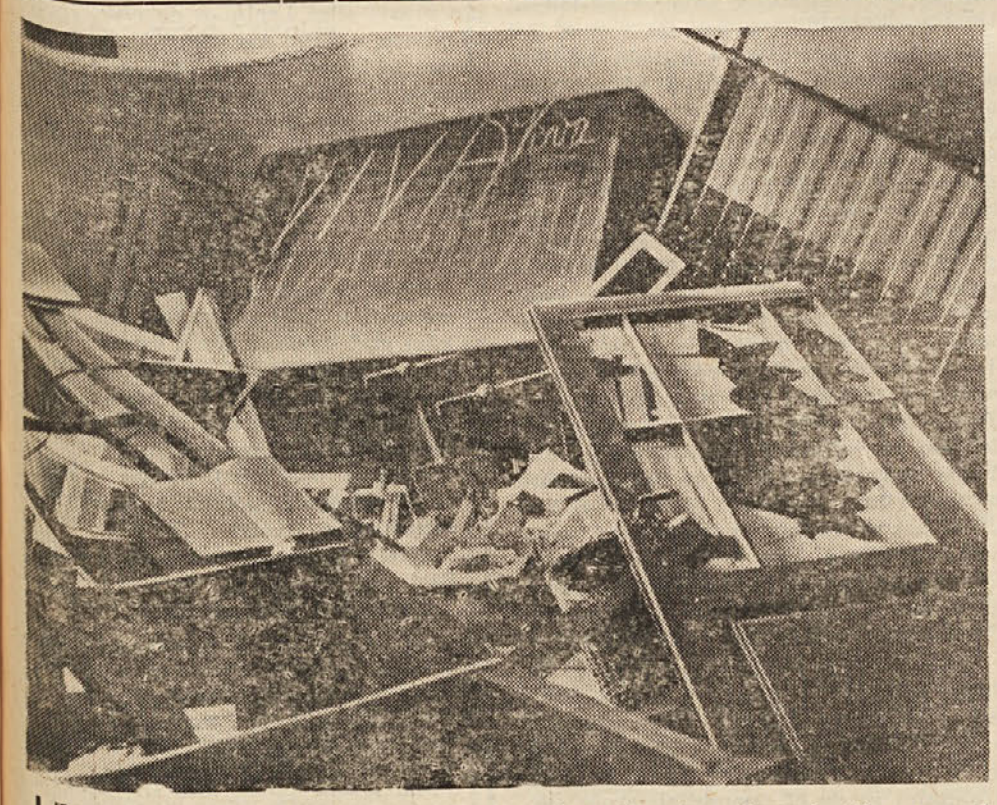
Izmed tržaških komunistov, ki zavzemajo častno mesto v vrsti urednikov »Dela«, ki je izhajalo v ilegali, naj na tem mestu omenimo tovariša Pinka Tomažiča. Sicer je o njegovem sodelovanju pri »Delu« zelo težko obseirati pisati zaradi pomanjkanja potrebne dokumentacije. To je povsem razumljivo, saj je Tomažič pisal »Delo« za časa najhujšega fašističnega terorja. Tomažič je bil mlad komunist. V našo partijo ga je sprejela tov. Martina. Ta dogodek nam je tako-le opisala:

»Bilo je spomladi 1931. Sestanek mladine smo organizirali na prostem nekje v Kolonji. S strani partije smo se ga udeležili jaz, tov. Pontoni in tov. Hrovatin Toni. Prišli so tudi stiri mladi študenti, ki smo jih tedaj sprejeli v organizacijo Komunistične mladine. Eden izmed teh je bil Pinko Tomažič.

Na tem skupnem sestanku smo dali mladim tovarišem tudi navodila za bodoče delovanje, med drugim tudi glede širjenja propagandnega materiala, letakov in lista »Delo«.

Pinko Tomažič je kmalu nato začel pisati za »Delo« in izdajati list v malem formatu, ki je bil razmnoževan na stroj. »Delo«, ki ga je on urejeval je večkrat izšlo tudi v naslednjih letih.

Tudi iz podatkov, ki smo jih našli v ljubljanski univerzitetni knjižnici je razvidno, da je v letih 1938-1940 »Delo« izhajalo v neki tiskarni, ki je bila v Goricih pri Divači in delno tudi v Trstu pod vodstvom Pinka Tomažiča.

Zgodovinski dokaz fašistične kulture. Na primorskem in v Trstu je bilo mnogo podobnih prizorov. Enako usodo, kot nam jo kaže pričujoča slika, so doživele številne slovenske šole, prosvetne in gospodarske ustanove ter sedeži delavskih organizacij. »Delo« je tudi v ilegali z vso odločnostjo protestiralo proti fašističnim in neprestano pozivalo delovno ljudstvo na upor proti fašistični tiraniji.

POGLAVJA IZ BOJA ZA SOCIALIZEM

Socializem in nacionalizem

Razmerje med slovenskimi socialisti in slovenskimi narodnjaki na zasedenem ozemlju je danes prav takšno, kakršno je bilo pred vojno. Tisto sodelovanje v narodnih svetih za časa avstrijskega poloma ni prineslo nobene nove misli ne v vrste socialistov ne v vrste narodnjakov in ni rodilo nobenih pogojev za drugačno razmerje med zastopniki narodnjakov in zastopniki socialističnih idej. Zgodilo se je pač tako, kakor se je moralo zgoditi. Kar ne sodi skupaj, mora narazen. Socialistična in narodnjaška ideja ne gresta skupaj. Najboljša volja največjih in najplemetnejših idealistov ne more spraviti v harmonično enoto dveh nazarov, ki sta si tako tuja in sta si tako nasprotujoča, da je boj med njima po naravi dan in edino mogoče razmerje. Po našem je dobro in potrebno povedati, da sta si narodnjaška in socialistična ideja tuji in da se ne marata. Zato je ves trud idealistov, ki si še vedno domišljajo, da je mogoče sodelovanje med socialisti in narodnjaki, odveč in neploeden. Naj se torej le zgodi, kar se mora zgoditi, naj poroče naš človek, kar hoče in naj si le izbere sam (ako je sposoben) stranko, h kateri misli, da sme po poštenem predurku pristopiti. Naj bo torej tako. Ali taka naj bo naša naloga: v čase nalivajmo le pristno vino brez vode. Nazori in pojmi ne morajo biti jasni in vsakdo naj ima pogum povedati odkrito brez strahu in brez sramu, od kod in kam.

Narodnjaku je narodna ideja nad vse; ona mu je blagovest, dogma, ki se je nič ne sme dotakniti. Narodnjaška miselnost je določila, je proglasila narodnost kot enoto in izhodišče poti v bodočnost. Po narodnjaških nazorih je narodnost svetinja, ki se ji mora pokoriti vse. Kar nasprotuje tem nazorom, je protinardno, in kdor ne veruje v poslanstvo narodne ideje, je takoj odklican za narodnega izdajalca. Narodnjaška miselnost ne sme in ne more priznati, da so razlike med posameznimi narodi manjše od razlik med posameznimi razredi v narodu. Ona mora celo obsoditi vsak nauk, ki uči, da so v narodu interesi različni, in ki odkriva razredno nasprotovanje med posejajočimi in v neposejajočimi sloji. Iz pretirane narodne ideje se mora poroditi nacionalizem, iz nacionalizma imperalizem in militarizem, katerima sledi kot zakonski otrok vojna. To je naravni in logični razvoj pretiravanja narodne teorije, ki ga njeni ideologi in idealisti ne morejo preprečiti. Narodna ideja v buržoasnih razmerah stremi po ustanovitvi narodne enotnih držav na podlagi mešanske demokracije in ko to doseže, stremi po nadvladi nad drugimi, zlasti nad šibkejšimi narodi. To je njen cilj, za katerega se bori. Kdor noče tega, nima pravice zahtevati, da bi ga smatrali za narodnjaka. Ker so prejšnji narodnjaški narodi prišli na površje skoraj pri vseh evropskih narodih, je med temi narodi tekma za prevlado. Iz take tekme se morata nujno roditi spor in vojna. Iz prvotnega čustva ljudskih upornikov, iz resničnega hrepenenja po narodni svobodi in po narodni enakopravnosti, iz bojevitega gibanja proti zatiralcem ljudskih množic, se je razvilo tisto politično gibanje, ki je, izražajoč nežni čut ljubezni do rodne kraja in do ljudstva enake govornice, prevzelo naloge nekdanjih zatiralcev. Nacionalizem in imperalizem sta s svojim hrepenenjem po nadvladi okužila svet. Za to trditve imamo dokaz v obstoječih državah, v njihovih sporih, v njihovih vojnah in v njihovih mirovnih pogodbah.

Cilji in smotri socializma so popolnoma drugačni od ciljev in smotrov nacionalizma. Ker so vzročne premise, na katerih temelji idejna zgradba socialistične teorije, popolnoma drugačne od onih, iz katerih izhaja narodnjaška ideja, morajo biti tudi posledice drugačne in drugačni tudi cilji. Naj bo jasno vsem tistim, ki verujejo drugače, in onim, ki si jemljejo pravico propovedovati proti svojemu prepričanju, da ima socialistično gibanje take in drugačne smotre, ki jih v resnici nima in jih tudi imeti ne more: socializem kot ideja je in more biti samo mednarodna. Ker je izkoriščanje posameznika po posamezniku in razreda po razredu mednarodno, more in mora biti mednarodno tudi boj, ki stremi za odpravo tega izkoriščanja. Preko tendence najrazličnejših »izobražencev«, ki imajo že od pametke nelep naloge, da delajo s svojimi učenijski spisi najbolj preproste misli nerazumljive, in proti vsem kritikom socializma in komunizma, katerim se je posrečilo »dokazati« lahkoverni javnosti, da sta izkoriščanje in suženjstvo od Boga blagoslovljena zakona in hvalevredni ustanovi vseh dob človeškega življenja, ostane vendarle resnica, da je družba iz vseh narodih sestavljena iz dveh razredov:

iz razreda izkoriščanih in iz razreda izkoriščevalcev. Socialistično gibanje hoče odpraviti ta položaj, hoče odpraviti razred izkoriščevalcev in razred izkoriščanih, se pravi, oba razreda. Vsa proizvodna sredstva postanejo skupna last, vsi so dolžni delati za skupno korist. Kdor je svoboden, mora delati. Pridelki skupnega dela se bodo razdelili (nedalavnih ne sme biti več) po zaslugi ali po potrebi.

To je vse, kar hoče socializem. Jasno je kot beli dan, da se zdi vsakemu socialistu ta ideja lepša od narodne in vredna vsakršne žrtve. Verjetno je in tudi razumljivo, da se izkoriščevalci ne morejo ogrevati tak ideal.

Prav tako je razumljivo, da je socialistu in razredno zavednemu delavcu socialistični ideal nad vse, torej tudi nad vsakršno narodno državo. Na oči, ki ga čitamo na narodnjaškem tisku proti socialistom, češ da so brezrazredni izdajalci, se prepričan socialist niti ne ozre, saj je očiček že sam po sebi smešen in otročji, porojen iz tiste narodnjaške psihe, ki želi in zahteva, da bi se bavil ves svet dan za dnem in sleherni minuto samo z njegovim narodnim malikom in ki si misli, da ima pravico zahtevati, naj se postavijo v službo njegovih zahtev vse organizacije, vse stranke, vsi razredi. Bolna narodnjaška duša gre tako daleč, da zahteva od socialistov, naj se borijo za njene ideale. Resnično in odkritosrčno se čudi, ko vidi, da nimajo socialisti nobenega smisla za narodnjaške ideale in je prepričana resnično in odkritosrčno, da je za socialistične žalitev, ako se mu oči, da je premalo naroden. Toda narodnjaki bi morali razumeti, da je za socialistične žalitev le tedaj, ko se mu oči, da ni socialist in da ni mednarodna.

Socialist postane navaden delavec, ki vidi, razume in čuti globoko sramoto izkoriščanja, kateremu je podvržen. Zato zahtevajo z dušo in s srcem po odpravi tega sramotnega izkoriščanja in po ustanovitvi družbe, ki bo odpravila to izkoriščanje ter hranila v sebi mogočno stavbo enakopravnosti in svobodnega človeštva. Socialist postane lahko tudi nedelavec, izobraženec plemenitega in pogumnega srca, ki je videl brez predsodkov sramoto krivice kapitalistične družbe in spoznal sledeč nauk gospodarske determinizma, da je mogoče zagotoviti enakopravnost, srečo posameznikov in vseh ljudstev le v taki družbi, ki onemogoča vsakršno izkoriščanje in nadvlado ter vsakršne privilegije, to je v socialistični družbi. Le ene svobode ne priznamo socialisti: svobode izkoriščanja. Le ene pravice ne priznamo socialisti: pravice do privilegijev in nadvlade. Jasno je torej, da se bori socialist za vse kulturne, socialne in gospodarske pravice zatiranih delavcev in za socializem. In se tudi ne more boriti za stvar, ki je ne razume in je ne čuti.

Razumljivo je torej, da ne more biti socialistično gibanje nevarno za nobeno ljudstvo, za nobeno narodnost, saj je povsod največje število tistih, katerim je treba izbojevati človeško in življenjsko svobodo. In dokler bo suženjstvo, bodisi tudi v sedanjih obliki meznega dela, toliko časa bo nesmiselno govoriti o narodni svobodi. Ni in ne more biti, da bi se borilo delavstvo, ali da bi šlo socialistično gibanje le za to, da bi izpremenilo izkoriščan narodnem pripadnost izkoriščevalcev, pač pa gre za to, da bi odpravilo izkoriščanje sploh, kar pa se ne odpravi z ustanovitvijo novih držav, ki predstavljajo danes le mogoče organizme kapitalizma. Socialistično gibanje ne more iti za to, da bi ustanovilo ali zagotovilo svobodo le eni narodnosti, še manj pa za to, da bi omogočilo eni narodnosti nadvlado nad drugo.

Kdor se bori za to, da bi zmagoval načelo enakopravnosti, se ne more izgubljati v malenkostnem ustanavljanju novih držav, že zaradi tega ne, ker z ustanavljanjem držav ne pride nikdar do uvedbe načela svobode in enakopravnosti, po katerih stremi vse socialistično gibanje.

V kratkih besedah bi se lahko povedalo marsikaj tako: Narodnjaki imajo svoje ideale in se zanje borijo, socialisti imajo tudi svoje in se borijo zanje. Nam se zdijo precej nelogično in nesmiselno zahtevati od narodnjaka, naj se bori za socializem, ali zahtevati od socialiste, naj hodi kakov pot in naj se prične boriti za nacionalizem. Tu je pač dvojje smotrov, dvojje ciljev, dvojje idealov, ki se ne bodo nikdar ujemale ali pa celo, kakor nekateri trde, drug drugega izpopolnjevali. Bodimo torej jasni in ne mešajmo pojmov. Ne zahtevamo od socialističnega gibanja, češar nam ne more dati in ne zahtevajmo od narodnjaškega gibanja, naj nam ustvari socializem. Narodno gibanje bo zmoglo kvečjemu ustvariti kako narodno državo, prav tako, kakor je bilo sposobno razdeliti posamezna ljudstva, jih razdeliti še bolj, kakor so bila razdeljena od sedaj. Razredno zavedno delavstvo bo pa ustvarilo s svojim socialističnim gibanjem socializem in podlago za svobodo vseh ljudstev in vseh narodov.

Tudi v novem pojožuju ostanemo torej socialisti to, kar smo bili. V nas ni potrošni ne malodušja in naša vera v sončno bodočnost ni danes manjša od včeraj. V trenutkih boja in v vsakem trenutku se bomo čutili vedno socialiste. Sinovom suženjske dobe ne preostane drugega, kakor da se bori za odpravo tega suženjstva. Kdor zahteva od nas drugo, zahteva izdajstvo delavskih interesov. Izdajalci pa nismo bili in ne bomo nikdar!

Ena izmed prvih števil „Dela“

Po kongresu v Livornu

Kongres Italijanske socialistične stranke, ki je bil v Livornu, se je končal. Trajal je od 15. do 21. t. m., torej sedem dni. V teh sedmih dneh dolgih, burnih in globokih teoretičnih razprav pa je utegnili rešiti kongres le eno izmed mnogih točk, ki so bile na dnevnem redu, in sicer točko o strankini taktiki in o razmerju stranke do Tretje internacionale.

Na kongresu so bile med seboj tri poglavitne struje v stranki: komunisti, unitarci in centristi ali reformisti. Pri glasovanju so dobili absolutno večino unitarci, komunisti pa močno manjšino. Takoj po glasovanju so izjavili komunisti, da izstopajo iz stranke in so dosledni tej svoji izjavi, zapustili zborovalne prostore. Odšli so v gledališče San Marco, kjer so ob navzočnosti zastopnika Komunistične internacionale in ob navzočnosti zastopnikov mnogih komunističnih strank ustanovili novo, Komunistično stranko Italije. Ta nova proletarska stranka je edina v Italiji, ki jo je sprejela in priznala Tretja internacionala.

Centristi ali reformisti so dobili na kongresu okrog 14 tisoč glasov. Po glasovanju so izjavili po Turattiju, da ostanejo še nadalje v socialistični stranki skupno z unitarci in da se podvržejo disciplini in sklepom večine.

Komunisti niso mogli paktirati

Unitarci, ki so dobili na kongresu absolutno večino zastopanih glasov, niso zadovoljni. Nadejali so se, da dobe veliko več glasov in da bodo dobili komunisti veliko manj, kakor so jih sicer dobili. Mi pa pravimo, da so dobili unitarci več glasov nego imajo v resnici pristašev. Za unitarce je glasovalo mnogo strankinih sekcij, ki so verjele, da hočejo združiti unitarce le vse komuniste v enotno komunistično stranko. Zgodilo se je ravno narobe. Unitarci, ki se imenujejo tudi komuniste, so hoteli ohraniti enotno staro socialistično stranko, zato so bili proti temu, da bi se izključili iz stranke centristi ali reformisti. Še med razpravo se je izjavil zastopnik unitarcev, da bodo morali iz stranke vsi, ki ne bi sprejeli na kongresu 21 točk Tretje internacionale. Centristi jih niso sprejeli. Toda unitarci, ki so hoteli ohraniti stranko enotno in ki pravijo, da so komunisti, so raje pustili, da je zapustilo stranko 58 tisoč komunistov, kakor pa da bi se ločili oni od centristov, ki so dobili le 14 tisoč glasov. Tako je unitarska enotnost stranke, tak je njihov komunist.

Na kongresu v Livornu se je zgodilo Tretji internacionali nekaj povsem neznane. Italijanska socialistična stranka, ki je bila ena izmed prvih in izmed najplivnejših članic komunistične internacionale, je na tem kongresu izstopila iz te nove proletarske mednarodne organizacije. Unitarcem je bilo ljubše ločiti se od Tretje internacionale, kakor pa da bi se ločili od reformistov. Domača enotnost in domače razvade so bile unitarcem bolj pri srcu mednarodne enotnosti in discipline, ki mora vladati v vsaki, torej tudi v proletarski mednarodni organizaciji. Formalno je torej izstopila Tretja internacionala na tem kongresu majhen poraz. Toda le formalno. Dejansko sta zmagovali Tretja internacionala in njena misel tudi na tem kongresu.

Unitarci so mislili, da je Komunistična internacionala zveza branjev, s kateri bi bilo mogoče priti do najrazličnejših paktiranj, in da gleda ta Internacionala samo na število. Izvedeli so, da ni tako. Izvršni odbor Tretje internacionale ima, kakor vsak izvršni odbor, nalogo, da uresničuje kongresne sklepe svoje organizacije. Kakor nasproti vsem drugim strankam, ki so hoteli pristopiti k Tretji internacionali, tako je zagovarjal izvršni

„DELO“ 26.1.1921

odbor Tretje internacionale sklepe moskovskega mednarodnega kongresa tudi nasproti Italijanski socialistični stranki. Imenovane sklepe je zagovarjal tem bolj odločno, ker je bil prepričan, da ima Socialistična stranka, ki je bila zastopana s polno pravico na moskovskem kongresu, enostavno dolžnost ravnati se po omenjenih sklepih. Tega pa Italijanska socialistična stranka ni storila in tu je vsa njena krivda. Ako bi bil hotel in smel izvršni odbor Tretje internacionale paktirati, tedaj bi bil ohranil v svojih vrstah tudi celotno Italijansko socialistično stranko. Toda ni mogel in ni smel paktirati, kajti zavedal se je, da je njegova naloga in dolžnost, braniti sklepe moskovskega kongresa. Branil jih je, zato je raje pustil na cedilu Italijansko socialistično stranko, kakor da bi se bil pregrešil proti sklepom Komunistične internacionale. Na tak izvršni odbor je revolucionarni proletarijat lahko ponosen. Zaradi enotnosti so se bali unitarci zameriti reformistom. Izvršni odbor Tretje internacionale, ki ljubi ideološko enotnost bolj nego številke, se ni bal zameriti se niti unitarcem. Tretja internacionala je sicer izgubila trenutno na številu, pridobila pa je z ustanovitvijo Komunistične partije na energiji in homogenosti.

Bistveno se PSI na tem kongresu ni izpremenila. Zmagal je unitarizem. Unitarizem je konfuzionizem in neplodnost. Unitarci bodo tvorili v PSI levo in bodo onemogočali reformistom vsako resno delo. Reformisti bodo onemogočali vsakršno akcijo unitarcev. Tretja internacionala je hotela napraviti nekaj pametnega in logičnega. Hotela je, da bi se ločili vsi komunisti od vseh reformistov. Reformisti bi bili tako dobili možnost, da izvrše nemoteno svojo zgodovinsko nalogo. In morali bi bili narediti tudi kaj pametnega. Unitarci pa so si domišljali še vedno, da so bolj pametni, pa so ločili en del komunistov od drugega dela in so obdržali en del komunistov z reformisti.

Zadržanje reformistov

Reformisti so izjavili, da se podvržejo disciplini in sklepom večine. Ne bodo smeli torej ustvariti svojega reformističnega načrta, zato pa bodo agitirali za svoj program med strankinimi pristaši. Delali bodo zato, da bi postali iz manjšine večina. Zato so tudi ostali v stranki. Ker je jasno, da so zatajili unitarci program, ki je bil sklenjen leta 1919 v Bolgoini, in ker je jasno, da je naredila večina na kongresu v Livornu korak nazaj proti reformizmu, imajo reformisti popolnoma prav, ako upajo, da bo naredila stranka na prihodnjem kongresu še en korak nazaj, in da dobe oni, reformisti, stranko popolnoma v svoje roke. Zato menimo, da smo precej blizu resnice, ako trdimo, da se bo bil v socialistični stranki še naprej boj med komunističnimi in reformističnimi elementi in da bo prihodnji socialistični kongres ravno tako buren, kakor je bil v Livornu. Zelim le, da bi prišel do bolj ločnih sklepov.

In še nekaj bi se lahko zgodilo, kar moramo prav resno upoštevati. Unitarci niso veseli, da jih Tretja internacionala ne priznava. Izjavili so že, da bodo, četudi izven nje, v duhu vedno z njo in da bodo z delom pokazali, da so vredni biti njeni člani. Glasila unitarcev govore še sedaj, kakor so govorila do sedaj, o revoluciji, o revolucionarnih pripravah in o podobnih rečeh. Pišejo pa tako površno, kakor so vedno pisali in govorili.

Naša Komunistična partija, ki je bila ustanovljena v Livornu dne 21. januarja 1921 pa stopa v svet kot priznana sekcija Komunistične internacionale in so nanjo

„DELO“ 20.2.1920

Tovariš Lenin, nedosežen organizator in oplojevalj revolucionarne proletarske misli, je mož velikega duha in trdne volje. Njegov nastop v neposredni revolucionarni boj je hotela buržoazija sprejeti z omalovaževanjem in kleveto. Lenin je bil namreč med onimi tovariši, ki so prišli aprila 1917 iz Švice v Rusijo čez Nemčijo v plombranem vlakcu. To je dalo buržoaziji povod za najgusnejše napade na »germanskega agenta«. Tako so namreč imenovali Lenina. Z lahkimi humorjem je slikala buržoazna humoritika (Leninov kapital), potrpežljivo z Marškovim kapitalom pod pazduho. Ali bi si bila buržoazija mislila, da doživi njen »pravi« kapital tako grozovit poraz? Morda se ni pridrjal prapor tako čisto in zmagovito sovražnih front, kakor je pridrjal prapor komunizma v ruski revoluciji.

A Lenin ni »voditelj in prvak, on je bорец prostak. Svoje sile, svojo čudovito mladost črpa iz ruskega proletariata, da jih zopet vrača, oplojena po svojem duhu, temu proletariatu, ki je dvignil kvišku iz svoje srede toliko in toliko nepozabnih tovarišev. V najtežjih trenutkih, ko je objemala lakota s koščeno roko mesta

velike Rusije, ko je delavstvo prejemalo mesto kruha večkrat po 10-15 dkg sončničnega semena in to delavstvo ni omahnilo niti za trenutek v gigantskem boju. Kdo je v Moskvi videl delavske bataljone, katerih si štel do 1/2 delavk, ta se je moral prepričati, da v Trockijevih besedah o gadjji zalegi, ki jo je treba zatreti, je bila volja ruskega proletariata, ki je hotela streti glavo češkoslovaški protirevoluciji, ki je stavila takrat komaj spočetu rusko svobodo in si nabrala na obrežjih Volge in Kame nesmrtno sramoto.

Lenin je od prvega nastopa širil program čistega komunizma. Njegov obsežen duh, njegova vztrajnost je mnogo pripomogla, da se je partija boljševikov-komunistov razvila z velikim razmahom med ruskim proletariatom in kmečkim ljudstvom. Iz njegovih argumentov in njegove revolucionarne volje veje ona sveža idealnost in stvarnost, ki preveva Komunistični manifest in Kapital Karla Marksa. Da je prišel komunizem tako hitro do odločilne besede, k temu je pripomogel propad drugih revolucionarnih strank. Buržoazija nikakor ni mogla šteti med nje. To potrjuje takojšen in popoln polom njene imperializma (Carigrad, finski vprašanje). Nje se more kvečjemu šteti v zaslugi, da njeno levo krilo spočetka ni oviralo revolucije. Revolucija pa je bila že od vsega začetka socialna, da ne rečemo socialistična. Le da revolucionarji niso manjševiki in soc. revolucionarji ni bila trajna. Diktator Krenski, ta sentimentalni tribun revolucije, si pač priznava, da je šel iz revolucionarnega boja kot navadna prostitutka. Martov ostaja le jezični advokat izgubljenе pravde. Popolnoma je bil pozabljen Plehanov, prejšnji največji učitelj marksizma na Ruskem.

Ruski proletarijat, prepričan s komunizmom, je šel preko njih. V Armadi tovarnah in na kmetijah je komunist, ki organizira, vzdržuje disciplino in dviga energijo. Ruski komunisti so razvili revolucijo do nepričakovanih uspehov. Najnaprednejše točke komunističnega Manifesta se v sovjetski Rusiji uresničujejo. Opirajoč se na znanstveno spoznanje iz Kapitala in Komunističnega manifesta, je imajo v poštev nauke iz revolucionarne borbe Marksa in Engelsa, razbija Lenin z zavijljivo lahko ideologijo buržoazne inteligence. Obenem on vzgaja v proletariatu novo socialno zavest. Izhod mu je gospodarstvo. Namesto malih gospodarskih drobcev, stopajo široki gospodarski kompleksi. V industriji združevajo tovarne, na kmetijah kmečke komune. Sprti orehla uporabe tehnike in drugih prirodnih sil, izginja prevzetnost posrednika o njega važnosti v gospodarskem snovanju. In delo, doslej sortirano v kvalificirano te mešanske in malomeščanske navlake, se osvobaja plebejstva in aristokracije, podrelosti in nadrelosti. Svobodno delo prihaja delavcu komunistu. Kot zdravje mu oživlja dušo, vzbuja veselje do življenja in ponos do dela, potom katerega postane svoboden vseh spon kapitalizma.

Nesoglasja med industrijskim in kmečkim delom, ki tako karakterizirajo našo dobo, izginja v komunistični družbi. Izgine razlika med deželo in mestom. Komunizem popolnoma uničuje pijavske elemente današnjega mesta. Uničuje množico trgovskih meščetarjev in kontrolnih organov kapitalističnega ustroja, množico takomimovane formalne inteligence, ki dela, ne da bi kaj ustvarjala; nvaia obveznost dela in je organizacija po potrebi družbe. Ruski komunizem osvobaja šolo od privilegijev kapitala. Prirodna usposobljenost usmerja učencev življenjsko pot in vzgoja se vrši na načelu dela. Iz sodne dvorane preganja prokurliarstvo in sabljanstvo zasebnega prava: voljen sodnik čisti delo po vesti.

Komunizem sega tudi v družinsko življenje, osvobaja ženo od blagoslovljenega in neblagoslovljenega haremsstva, od uradne in neuradne prostitucije ter jo stavi poleg moža kot enakopravno tovarišico. Slednji komunizem ne pozna nobenih narodnostnih mej, on je v bistvu mednarodna. Zaman se trudi buržoazija zazidati kitajski zid okoli sovjetske republike, da se zavaruje pred Leninom, zakaj silni Lenin pravi: silni Lenin so delavski sovjeti in v borbi z njimi mora buržoazija predvdati le lasten propad. Buržoazija se bo morala v kratkem prepričati, da je v Evropi premalo prostora za veliko Italijo, za veliko Jugoslavijo, za veliko Nemčijo, za veliko Rusijo itd., pač pa dovolj za veliko proletarsko komuno.

Danes je proletarijat slovenske narodnosti v Juljski krajini bolj kot kdaj prej poklican, da s svojimi internacionalističnimi sposobnostmi doprinese kar največ k vzajemni revolucionarni borbi za proletarsko demokracijo - za komunizem!

»DELO« bodi čisti prapor v tej borbi! Visoko plapolajoč in zvest revolucionarni stvari!

Zivela Komunistična partija Italije!

Zivela III. internacionala!

(Iz proglasa, ki ga je objavila tržaška sekcija KPI potem ko je dobila v svoje roke bratsko glasilo »Il Lavoratore«. Besedilo tega proglasa je bilo natisnjeno tudi v »Delu« dne 3.2.1921. Kot je znano je bila po kongresu v Livornu pravda zaradi lista »Il Lavoratore«, je bil do tedaj glasilo Socialistične stranke. Nekaj italijanskih tržaških socialistov ni tedaj pristopilo h KPI. Za »Delo« pa je bila stvar enostavna, ker so skoraj vsi slovenski socialisti vstopili v KPI.)

(Podnaslove je izdelalo naše uredništvo.)

DELA VSKI RAZRED IN KULTURA

Umetnost in proletarec

IVAN CANKAR

med slovenskimi delavci v Trstu

Srečko Kosovel

Objavljamo odlomek predavanja "Umetnost in proletarec", ki ga je bral Srečko Kosovel pred delavci v Zagorju ob Savi dne 23. februarja 1926. Dva dni kasneje je Kosovel bral isto predavanje tudi na večerji Delavske akademije v Ljubljani. Pozneje je hotel to predavanje izpopolniti in objaviti v reviji "Svoboda", toda prerana smrt je preprečila uresničitev tega namena. Predavanje objavljamo v današnji številki tudi zato, ker v njem izrecno omenja "slovenski tržiški proletarski list" "Delo".

Ob tej uri je po vsem svetu nešteto predavanj, koncertov, recitacijskih večerov in gledaliških predstav. Pesniki čitajo javno svoje pesmi, pisatelji svoje povesti in romane, znanstveniki razglabljajo svoje iznajdbe, igralci igrajo po gledaliških, glasbeniki izvajajo koncerte. Predavatelji, gledališča, koncertne dvorane — vse je svetlo razsvetljeno, vse živahno.

Po teh gledališčih, po teh koncertnih dvorah po teh predavalnicah bo vsakdo lahko opazil, da manjka glavni sestavni del človeške družbe: proletarijat. Proletarec, ki mora opravljati v družbi najtežja in najpožrtvalnejša dela, proletarec, na čigar ramah tako rekoč slone vsi kulturni narodi, proletarijat, ki s svojim trdim in težkim delom pospešuje razvoj kulture, proletarijat je postal popolnoma odrezan od kulturnih pridobitev človeške družbe.

Gledališča in koncertne dvorane, oboje je postalo le predprava zgornjih deset tisočev in kultura je postala hote ali ne hote, pa vendar logično po vseh zakonih odvisnosti človeške družbe, razredna kultura. Kakor so v srednjem veku umetniki in znanstveniki živeli od milosti kraljevskih dvorov, tako živijo danes od milosti in nemilosti kapitalistov, bogatašev in buržoazije.

Kapitalisti, bogataši in buržoazija, vsi ti pa ne podpirajo umetnosti iz kakih človeških idealnih nagibov, recimo iz nagiba, da bi umetnik lahko od njihove podpore živel svobodno in ustvarjal umetniške resnice in v svojem prepričanju na ljude. Njihov cilj je drugačen: kakor so se polastili proizvodnih sredstev materialne kulture, recimo tovarn, bank, borz, veleposredstev, tako si hočejo osvojiti kapitalisti tudi proizvodna sredstva duševne kulture, umetnike, znanstvenike, iznajdalje, pisatelje itd. To se pravi zaslužiti ali hočejo ne samo delavce, marveč tudi intelektualce.

Umetnik in znanstvenik sta v sodobni družbi brezpravna, izpostavljena trpljenju, trdanju in umiranju. In ker je vsakemu resničnemu umetniku svobodno izpovedovanje svojih spoznanj najvišja dolžnost, zato je tudi vsak resničen umetnik postavljen pred alternativo: služiti ali resniti ali buržoaziji.

Resnica pa slove tako: vsak človek je dolžan delati in ker dela, zato ima pravico živeti in uživati vse dobrine, ki jih pribori človeška družba v veku razvoja. Ali krajše rečeno: če je moja dolžnost delati, je moja pravica živeti.

Tega pa kapitalisti, veleposredniki, delničarji tovarniških družb, člani borz ne želijo priznati. Oni hočejo, da bi proletarec sicer delal in tlačani, uživali pa da bi oni. Oni hočejo, da bi bil proletarec stroj, ki jim ustvarja sredstva za čim lažje življenje. Zato izdajajo celo kopo časopisov in revij, da ustvarjajo sebi prijazno javno mnenje ter da govorijo odkrito ali prikrito, da je prav tako, da mora delavec delati, gospodar pa uživati.

A danes se je tudi proletarec osvestil. Zavedel se je, da njegovo delo ustvarja življenjske pogoje družbe, da spozna, da njegovo delo prispeva k najbolj potrebam človeškega življenja. Zavedel se je, da na podlagi svojega dela lahko zahteva prav tako življenjske pogoje, kot zahteva gospodar.

Nabrežinskim kamnolomcem

IGO GRUDEN

O kamnolomci iz Nabrežine, kraški ruvarji vi iz Sempolaja, prašni kamnarji iz Svetega Križa, vsi iz Slivnice, Mahvinih, Sestljana, v dolgih predpasnikih iz zaključevine, kape papirne v mrke oči, trše od kamna so vaše pesti, mišice vaše pod soncem so pele, čez ves Kras

Šel je vaš glas, o kamnolomci iz Nabrežine...

Silen, ogromen iz vaših je rok rasel čez Sočo solnarski obok; vaše so delo do Trsta vozili kmetje z volmi; čez morje nosili v Kairo, Ameriko ga parobrod, banke, palače oholi gospodi v Pešti, na Dunaju vi ste gradili, mesta krasili za slavo tujine — divje vam glas

Šel je čez Kras, o kamnolomci iz Nabrežine...

O kamnolomci iz Nabrežine, v zemljo domačo trdne korenine naj se zarastejo vaših moči, globlje in globlje, naj misel vam rje: ko iz te zemlje se dvigne močni, zdravi in sončni

domačijo, izven domačije — narodom tujim ne suženj več, brat vsak od vas vtisne naj lastni pečat v smeli razvoj zgodovine, o kamnolomci iz Nabrežine.

vice kakor oni, ki preživijo vse svoje življenje po kavarnah, barih, bordelih in zabaviščih, in včasih niti z mezinem ne ganeja za svoje življenjske potrebe.

Zato se je proletarec organiziral in sprejel razredni boj za svoj življenjski program, razredni boj, ki traja od začetka življenja skozi tisočletja do danes kot borba med močnejšimi in šibkejšimi, razredni boj, ki se je tudi v vsej človeški zgodovini vršil v obliki borbe med gospodarji in sužnji, patriciji in plebeji, med kapitalisti in proletariatom. Ta razredni boj daje proletarcu življenjsko silo in življenjski program. Ali brez dovoda duševne kulture ostane ta razredni boj kakor neprižgana luč, ki ne more razsvetljevati kaosa vsakdanjih borb.

Ta luč je umetnost in znanost. Ako se stekajo ravno iz vrst delavskega ljudstva življenjske sile v človeško družbo, zakaj bi delavci — vseeno ako kmetijski, tovarniški ali intelektualci — ne mogli ustvarjati lastne duševne kulture, kulture, ki bi temeljila v trdem delu in življenjski borbi ter bi oznanjala svetu nov vrelce elementarnega svežega življenja? Zakaj bi ti delavci ne mogli ustvariti iz ritmov kolektivnega dela, ritmov kolektivne umetnosti, ritmov nove pesmi o borbi za uveljavljanje človeških pravic za vse plasti človeške družbe?

To, kar se imenuje danes proletarska kultura, ni več samo demagoška fraza, kakor jo imenuje buržoazija. To je danes že živa resnica; proletarci dovršujejo in ustvarjajo iz svojega dela duševno kulturo, kulturo dela in borbe.

Buržoazija si je osvojila vse kulturne zavode in tudi zaslužila umetnike. Skušala jim je vzeti svobodno mnenje na ta način, da je proglasila geslo: umetnost zaradi umetnosti. Na ta način je hotela povedati: "Umetnik, ne zanimaj se za to, kar se godi v življenju, ali je to pošteno ali ne, pravično ali krivično, marveč piši, piši, umetnosti zaradi umetnosti." S tem pa je odrezala umetnika od življenja, oddaljila ga je od pravice vsake umetnosti. Umetniki so se izgubljali v artističnih izračunih in pozabili, da je pravi smisel v umetnosti in človeku. S tem, da so proglasili geslo umetnosti zaradi umetnosti, so sami nezavedno služili zgornjim desetisočim, ki so na ta način previdno izbojevali zmago, da so ubrali resničnosti vstop v umetnost.

A razkol družbe, ki je nastal z vedno hujšim oddaljevanjem delavcev od parazitov, je ustvaril nove pogoje za rast in ustvarjanje umetnika, naložil je umetniku novo nalogo, upodabljal življenje iz resničnosti, prenašati to resničnost v umetnostno obliko, oblikovati to resničnost v umetnost.

Čim bolj je jemala sodobna družba človeku svobodo, pravice itd., tem bolj je umetnik iskal vzrokov dušičnih političnih, gospodarskih in kulturnih razmer. Prišel je čas, ko je umetnik sam postel ogorčen v svojih najelementarnejših človeških pravicah in ta čas se je umetnik prebudi in spoznal, da tudi niemu ovirajo besedo, kadar hoče govoriti po svojem prepričanju, zvest samo brezobzirnemu spoznanju, da mora umetnik govoriti resnico, ne pa lagati.

Zato se je priključil onemu gibanju, ki se ravno tako bori za popolno svobodo človeka, za popolne pravice človeka, ki se bori z razrednim bojem za brezrazredno družbo, ki bo ustvarila take življenjske pogoje, da sploh ne bo potrebno še poučevati. Da zasluži vsak delavec svoje življenjske pravice, ampak, ko bi veljelo: vsak človek je delavec, vsak delavec je človek.

Za tega človeka, ki ne bo delal za izkoriščevalce in niti le za svoje egoistične namene, marveč, ki bo delal zato, ker živi in živel zato, ker bo delal, misli sodobni umetnik, kadar pravi: umetnost za človeka.

II.

Že od pradavnih časov spremlja človeka umetnost skozi življenje. Ko je praelo-vek bival se po podzemeljskih votlinah. Že tedaj si je rad krasil svoje bivališče z risbami raznih živali, ki jih je videl v prirodi, ko je šel na lov. Lovsko in bojno orodje si rad okrasil z ornamentami. Ko je na višji stopnji kulture jel že graditi hiše in ostajal na enem mestu, si je začel graditi razno orodje, ki ga je prav tako rad okrasil. Iz teh poizkusov se je razvil slikarstvo. Znano je, da je hodil v vojni preprevaljoč. Pesem ga je navduševala in budila v vojno razpoloženje. Tako je nastala že v starih časih, že pred tisoč leti ljudska pesem ali kakor jo danes imenujemo narodna pesem. Vse kar je ljudstvo čustvovalo: bojno radost, pogum, domotožje, žalost, vse to je izrazil ljudski pesnik v pesmi, ki je prehajala iz roda v rod in tako ostala skupna last celega naroda. Na podlagi ljudske pesmi je nastala v moderni dobi umetna pesem.

Tako je umetnost vedno govorila o tistih borbah, ki so se vršile okrog umetnika. Ljudski umetnik, pesnik narodne pesmi, je opeval to, kar je doživel narod. Pesniki, ki so živeli na kraljevskih dvorih, so opevali dvorno življenje, opevali so verske boje, boje papežev in cesarjev itd.

Toda od tedaj, ko je nehal pesniti ljudski umetnik, od tedaj, ko je jela umetna kultura izpodrivati ljudsko, od tedaj je ljudstvo prenehalo biti soudeležno pri ustvarjanju kulture. Še je živelo ljudstvo svoje posebno življenje, a to življenje je bilo v primeri z onim, ki so ga živeli plemiči in kralji preveč zatirano, da bi lahko tek-

movali z njim. Plamen ljudske kulture je ugašal, ljudstvo je ostalo v temi. In v temi tlačenstva ni bilo zmožno, da vzpostavi organizirano borbo za svoje pravice, niti da živi pravo življenje. Šele nastanek in razvoj moderne industrije je zanesel v ljudske množice kali izobrazbe. Delavec, ki je hotel delati ob stroju, je moral biti več ali manj izobražen; stroji so zanesli moderno kulturo celo na deželo, na kmete. Svet se je moderniziral. Radio, brzojav, pošta, železnica, parniki, časopisi, knjige so pospeševali razvoja.

Kapitalizem je ustvaril novo bogato kulturo in s tem je nehal razredni boj biti samo političen in socialen, postati je moral kulturni.

Toda zakaj izobrazevati ljudstvo? Zato, (Nadaljevanje na 6. strani)

A. Černigoj: „Ribiči“

Novelo "V blesku luči" je Zora Kosutova napisala za jubilejno številko našega lista. S tem delom se avtorica po daljšem prestedku ponovno predstavlja pred slovensko javnost. Naša iskrena želja je, da bi kaj kmalu srečali njeno ime v našem leposlovju.

Sonce je že zdavnaj zašlo, a na zatonu se še vedno preliva po temnem morju mavrično rdeča barva. To je eden tistih prijetnih, na jasnem nagibajočih se večerov, ko zaideš, če le moreš, na morskobalo ali kamorkoli v naravo, da zadahš pristo in svobodno vsem težavam navkljub. Pa tudi mesto samo je bolj živahno in prijazno.

Ko prideš v naše mesto ob takih večernih urah, te pogled na široke, od reklamnih luči in svetilk ozarjene ulice očara, da nehoče vzklikneš: "Kako lepo!" Tako se je zgodilo tudi prijatelju, ki je po dolgih letih zopet prišel v svoj rojstni kraj.

"Se ti zdi?" se je ironično nasmehnil tovariš, ki ga je čakal na postaji.

"Nimaš pojma, kako sem si želel sem. No, končno, zdaj sem tu, vsaj za nekaj dni."

"Da, da in ko se boš vrnil domov boš vzdihnil: No, končno sem le zopet doma. Kako lepo!"

"Čisto prav, da mi hočeš olajšati slovo, a pretiravati vseeno ni treba."

In sta šla po širokih svetlih ulicah. Prijatelj, ki ga je povabil v tolikanj zaželjeno rojstvo mesto, mu ga je razkazoval vse dni od vseh strani, ob vseh urah in vremenih v širino in višino, da, tudi do Obeliska in na svetilnik sta se povzpela. On, tujec v rojstnem mestu, je bil tih in skromen, njegov tovariš pa je bil veselo narave. Že zdavnaj je bil napravil sam s sabo obračun. Točno je vedel, kaj si lahko privoščil in kaj ne. Ni se cemeril za tem, kar ni dosegel, niti ni precejeval, kar je imel. Sedestdesletni sramec, v mladosti veseljak, zdaj pa dober družabnik vesele narave.

Sedla sta v izbran lokal ob morju. "Dve črni", je naročil natakarku. "Tako se malo odpočijeva, uživava lep razgled in potem pojdeva dalje."

Prijatelj je hotel nekaj pripomniti, a on ga je prekinil.

"Vem, vem. Ti si morda vajen, da si ob podobnih prilikah naročiš čašo jeruzalema in prigrizek. No, kar pomiri se. Tu smo skromni, bolj romantični in nam črna kava kar zadošča. Razburi ti živce in zdrami fantazijo, kaj hočeš več! Zopet je zaigral tisti ironični nasmeh v kotih njegovih ust. "Kar ozri se naokrog, kaj vidiš po mizah naokoli. Le priznaj, črna kava, 'capuccino', ali 'latte macchiato', to je vse. Pa misliš, da se ne podeda marsikateremu imenitniku, ki bi ga ti morda ocenil za ministra, slino, ko gre mimo restavracijskih izložb? Ha, ha, ha! Tudi meni se to včasih zgodi, prav zares. A zavoljo estetike in romantike se raje vsemu odpovem."

Trudil se je, da bi prijatelja razvedril,

"Ljudski oder" je bila prva slovenska ljudska univerza. Ta ustanova je v teku svojega obstoja in delovanja napravila mnogo koristnega v vrstah slovenskih delovnih ljudi. Posebno važna so bila predavanja odličnih predavateljev strokovnjakov, ki jih je "Ljudski oder" pogostoma prirejal. Nedvomno spada slovenski pisatelj Ivan Cankar na prvo mesto v tem pogledu.

Ivan Cankar se je vsakokrat, ko je bil povabljen, naj pride v Trst predavat slovenskim delavcem, rad odzval vabilu. Predaval je v dvorani Delavskega doma. Prvo predavanje je imel dne 21. aprila 1907. Predaval

je o temi: "Slovensko ljudstvo in slovenska kultura". Predavanje o isti temi je ponovil tudi naslednjega dne.

Za to predavanje je vladalo izredno veliko zanimanje in govornik si je na mah osvojil srca slovenskih delavcev. Ivan Regent pravi da je vladalo oba dni praznično razpoloženje v Delavskem domu. Delavci in njihove žene so prišli na predavanja praznično oblečeni in dejali so, da gredo na "banket kulturnih dobrin".

Nadalje pravi omenjeni avtor, da je bila za to priliko velika dvorana Delavskega doma v ul. Boschetto nabito polna in da so bili polni tudi notranji dohodi do nje. Značilno pa je bilo tudi to, da se je tega predavanja izjemno udeležilo tudi mnogo poslušalcev iz Narodnega doma, ki na predavanja v "Ljudskem odru" niso radi prihajali.

Cankarja, ki so ga navzoči, ko je stopil na oder, navdušeno pozdravili, je tolikšen obisk zelo presenil. Predavanju je sledilo dolgo trajno in prisrčno ploskanje.

Kljub temu pa "Edinost" ni bila zadovoljna s predavanjem in ga je naslednji dan zelo negativno ocenila. Posledica tega je bila, da so narodnjaki drugo Cankarjevo predavanje enostavno bojkotirali. Toda kljub temu je bila dvorana polna. Delavci so priredili predavatelju ganljive ovacije.

Naslednje Cankarjevo predavanje v "Ljudskem odru" v Trstu je bilo 21. maja 1908. Tema tega predavanja je bila: "Trubar in njegova slavnost". Tudi naslednji dan je predaval, toda izbral si je drugo tematiko in sicer o slovenski urozi in slovenskem jeziku.

Naslednje leto Cankarja ni bilo v Trst, pač pa je prišel sem 19. oktobra 1910. Tedaj je predaval o temi "Umetnost in ljudstvo".

Spet je minilo precej časa preden se je Cankar ponovno vrnil med tržiške delavce. Naslednje predavanje se je vršilo 5. oktobra 1912. Govornik je predaval o Antonu Askeru in njegovi dobi (Daljši odlomek iz tega predavanja smo lani objavili tudi v našem listu, Op. uredn.).

Nedvomno je bilo prav to predavanje eno izmed najlepših, kar jih je kdaj imel. Njegova vsebina je še danes aktualna. Med drugim je Cankar v tem predavanju poudaril, da je Asker "prvi, ki je odkril prečudno dejstvo, da ne živi na slovenskem svetu samo slovenski malomeščan in slovenski kmet, temveč poleg teh dveh tudi slovenski delavec... Šele Asker je videl poezijo tudi v grozoti, bedi in brbljivosti. Asker je šel iskati poezijo tja, kamor ni šel med Slovenci, še nihče pred njim."

V blesku noči

Zora Kosuta

ta pa ga je le gledal in poslušal. Skral je vase, kar je videl in slišal, z očmi, ušesi, srcem, celo koža je postala kakor seizmograf občutljiva.

"Vidiš, glej jo!" "Če bambola", je rekel Buscaglione. Morda se tudi njej podede slino, ko gre mimo restavracijske izložbe. Poskusi jo nagovoriti. V njenih očeh je ponos in prezir, prezir do vsega, kar je skromno in ubogo. In več zakaj? Ker je tega že do grla sita. Misli, da bi se tudi jaz ne oženil in ne imel rad mlado, lepo ženo in družinico, kakor jo imaš ti? Toda kako boš živel. Prikleniti ubogo bitje nase, da bo garalo ob tebi, se izsušilo in izžrlo. Ne! Takšen sem. Morda preveč vidim in preveč občutim, da bi lahko ostal brezbržen. Tam pri vas je to menda drugače. Tu pa si od danes do jutri. Kolikokrat mi takole trezna pamet, če hočeš to tako imenovati, pravi: pojdi v domovino, tam ti bo odmerjem večji kos kruha. Domovina... Vidiš, jaz pa sem tu doma in kadar pomislim, da bi moral zopet zapustiti to deželo, to morje, te gmaje in končno tudi te ljudi, da, verjemi, tudi te ljudi ljubim, kakršni so, sem njih delev v vsem dobrem in slabem. In tako samotarnim pa vedno znova vzkliknem: življenje je vendarle lepo."

"Ne razumem te, vse je v tebi: včasih si cinčen, včasih jezen, drugič zopet otroško naiven in vesel..."

"Oho, ti si pa strog cenzor, pazi ti moram. Obljubljam ti, da bom skušal biti normalen. Pojdiva zdaj. Zvečer pa te popojem med naše ljudi. Večerjala bova na Kontovelu."

In zavila sta preko Velikega trga proti staremu mestu. Obema se je jezik razvezal. Spominjala sta se študentskih let, prav tedaj ulic, po katerih sta hodila v gimnazijo ter bila zopet mlada študenta. To liko je bilo spominov, da sta pozabila, koliko let je minilo od tedaj.

Zavila sta na levo v ozke, mračne ulice, zavešene s sivim perilom, ki se je cedilo na vlažen tlak.

"Vidiš, nekoč sem šel prav mimo teh ulic z nekim imenitnikom". Hotel sem prav to skozi, a on se je tem ulicam ognil. "Toda preveč smrdi po proletariatu — prav tako je rekel. Vidiš, mene pa prav ta hudi drami. Ne da mi, da bi mirno dremal ter se zazibal v sladke sanje doseženih napredkov znanosti atomske dobe. Vidiš, kljub vsem 'atomom in vodikom' si srečal tu staro mesto prav takšno, kakršno je bilo pred skoro pol stoletja."

"Mesto in okolica sta se dosti spremenili, skoraj spoznal bi ju ne. Tu pa je vse

kakor nekoč: vlaga, mrak, perilo preko ulice, blede lica itd., vse kakor nekoč."

"Ne, prav vse ne", ga je zopet hudomušno podražil tovariš. Tistih oken, za katerimi smo, mladi petelinčki, stegovali vrzate in zardevali, ni več. Zdaj greš lepo kar po centru in ti ulice vsega nudi. Prišle so z dežja, pod kap. Tudi to je napredek. Pa ne reci mi zdaj, da sem cinik, verjemi mi, da se trudim biti čisto normalen. Ha, ha."

"Ne morem ti ugovarjati. A pojdiva zdaj malo na sonce."

"Stran od tod! Tudi ti? Ti ni prijeten ta duh. Jaz pa bi hotel, da se ti prav to vtisne v spomin. Ne svetle ulice z žarečimi reklamami, ampak ta dnevni mrak, ta vlaga, ta lica. Dobro bi bilo, da bi pogledal tudi v globino teh oči. Tam je marsikaj zapisano... No, pa pojdiva zdaj."

Vtis je bil premočan. Izginili so prejšnji spomini. Zopet sta bila le stara prijatelja.

Zavila sta iz mračnih ulic po širokem stopnišču navzgor. Ogledala sta si malo protestantsko cerkev, v kateri je nekoč pridigal Primož Trubar. Pogovor se je zakukal na zgodovino, literaturo, kulturno življenje Trsta itd.

A ker ni vsakomur dano, da bi skozi suknjo videl sočloveku do kože, kaj šele do srca, sta se kmalu razvedrila, čim sta prišla med množico na korzo. Po večini so tudi mladi, brezskrbni obrazi in če niso mladi so brezskrbni vseeno. Kdo bi se razkazoval do gola in čemu, ko pa je tako prijetneje.

Pred neko izložbo je gruča ljudi. Izraz na njih licih je vesel.

"Pogledajva, kaj je tu."

Pa sta stopila bliže še onadva. Za šipo se je migajoči pajac smejal in božal težko svilen in volneno blago, ki je v mavričnih barvah prepletalo izložbo. Skoro nihče ni gledal blaga, na katerem je na ličnih ploščicah bila postavljena cena. Kaj blago, pajac se tako lepo smeja, da ti kar nehoče izbavi smehljaj in čeprav za trenutke pa si le ubežal vsakdanjosti. Vsaka ulica ima svoj čar, tudi stranske in periferne. Kaj potem če srečaš toliko pijanih zanemarjencev, ki so opotekaje sklanjajo za cigaretnimi ogorki, če je toliko brezgornih beračev, ki čepijo na tleh ter stegujejo svoje dlani proti mimoidočim, če srečaš toliko mladih ljudi, ki stiskajo pesti v žepce oguljenih hlač in ne preklinjajo samo zato, ker jih je sram, da bi vsakdo vedel, da so brezposelni. Tudi oni bi radi po delu zvečer, prišli pod pazduho elegantno, mlado dekle ter odšli z njo po korzu. Pa kaj bi, tudi tako se živi v tem mestu. In še toliko je zanimivo, da bi ti kar strmeli. Premalo časa ostaneš tu, da bi lahko domlel vse čare našega mesta ter ga vžljubil tako, kot zasluži.

Četudi ni bil socialist in tahrat po vseh pogojih svoje vzgoje, svojega razvijanja in svoje okolice, tudi ni mogel biti: ali videl je, kar je bilo treba videti človeku in pesniku."

Spet je minilo nekaj časa, ko Cankarja ni bilo med tržiške delavce. Temu je bila nedolga (Nadaljevanje na 6. strani)

Pojmo Internacionalo

Vstanite v suženjstvo zakleti, ki jarem vas teži gorja. Zdaj pravda stara k borbi sveti vas kliče za prostost sveta. Ta svet krivičnosti razbijmo, do tal naj boj ga naš podre; nato svoj novi svet zgradimo, bili smo nič, bodimo vse!

Nihče ne da nam odrešenja, ne carji, kralji in ne bog; osvoboditev iz trpljenja bo delo naših lastnih rok. Sami razbijmo jarem sužnji, ki tlačni nas že tisoč let; zdaj kujmo, bratje, kujmo družni človeštvu boljši, lepši svet.

Mi vse ustvarjamo na svetu, nato naj vse bo naša last; zato naj delavcu in kmetu pripada tudi vsa oblast. Ko vse lenuhe in tirane uniči naša trda pest, krivice bodo vse pregnane, svoboden rod vasi in mest.

Že se ljudstvo je zbralo, v zadnji boj že hiti, da z Internacionalo prostost si pribori.

Pesem Internacionala se je porodila za časa prve proletarske revolucije v zgodovini, za časa Pariške komunne. Sestavljen jo je preprosti pariški delavec Jean Pottier, ugledil pa njegov poklicni tovariš Degeyter. Kasneje je postala Internacionala proletarska himna in jo pojo v najrazličnejših jezikih v eni in isti melodiji. Slovensko besedilo je po izvirniku priredil književnik Mile Klopčič.

Teden je res prehitro minil. Ogledala sta si mesto, bila na Obelisku, Kontovelu in drugod. Čudno so se prelivala sanje dveh mladih dijakov preko burnih zrelih let, do sedanje pozne jeseni. Prehitro, en sam korak...

In že zopet sta na postaji. "Ti se odpelješ, a jaz ostanim. Še eno uro časa imava. Sediva in popijva skodelico kave."

Sedla sta v kavarno nasproti kolodvoru. In ker je navada, da je človek sam s seboj rad na čistem, potegne črto pod obračunom ter pregleda vsoto, se je tudi to poslednjo urico, ki sta jo imela še na razpolago, sukal pogovor okoli problemov, ki so obema najbolj pri srcu.

"Vidiš, zdaj ko se poslavljam, mi je tesno pri srcu. Moral bi bil ostati tu, kakor si ostal ti in vsi, ki tu delate, se boriš, negujete jezik in kulturo. Delal sem, mnogo sem delal, ostal sem, zdaj vem da sem ostal, ker čutim, da nimam več moči, da bi se vam pridružil. Vračam se domov, v domovino, in šele sedaj razumem tvoje vesele o domovini, ki so se mi zdele prvi dan nekoliko pretirane. Da tu je še ogromno dela, hvalnega, če delaš s srcem in občutjem. Da nisem bil na Kontovelu, v Križu in drugod med ljudmi, kjer sem slišal zapeti 'Le vknub ukoga gmajna' in druge s takšnim občutjem, kot še nikoli, bi tega ne razumel tako. Žal mi je, da nisem med vami in zdaj razumem tvoj ponos, da si delček teh ljudi. Močni ste, ponosni in vztrajni in zato je gotovo, da vas nobena sila ne bo pregazila. In... duša je v teh ljudeh, čeprav so trdi in redkobesedni. Kadar ti stisnejo roko, jo občutiš in v njih očeh se zrcali. Občudujem vas in mi je hudo, da sem le tujec na rodnih tleh."

"Pojdi no, ne bodi sentimentalen ob odhodu. Seveda, zopet pijeja kavo. Steklecno vina, natakark! Da trčiva za slovo ter izplakneva vse grenke misli. Kaj bi tisto. Ostarela sva, čeprav sva še mlada in še bova delala, dokler nama bo dano. Važno pa je, da tu kakor tudi pri vas, raste zdrava mladina, ki bo s svojimi silami pripomogla, da bodo dozoreli plodovi naših prizadevanj."

Natakark je postavil na mizo buteljko in dve čaši.

"Trčiva prijatelj, na bratstvo in skupno delo."

"Na skupen plod."

"Za pravdo in svobodo!"

Skoraj bi pozabila na uro. V naglici sta se ulegla kupiti vozni listek kratek obseg in že je zapiskal vlak, se premaknil in na peronu je ostal Tono sam ter zrl za vlakom.

"Ah, ti stari idealist" — je pomislil in se obrnil proti izhodu, v vlak pa je Emil sedel k oknu, da bi ujel še zadnje poglede na morje ter mislil na tovariša. "Idealist, stari idealist!"

Ko je ujel z okna še zadnje reflekske mestnih luči, se je še enkrat zasanjal v vse tisto, kar je doživel v teh dneh in nekaj je jasno prepevalo v njem: "Veš, pa si le delček vsega tega tudi ti..."

II. kongres tržaške Zveze kovinarjev - FIOM

Kongres se je začel sinoči

V trenutku ko gre naš list v tisk se je začel II. kongres tržaške pokrajinske Zveze kovinarjev FIOM. Zaradi tega žal ne moremo o tem kongresu v današnji številki obširneje poročati. Kongres FIOM se bo nadaljeval tudi jutri, v nedeljo pa bo na njem govoril član osrednjega vodstva CGIL Vecchi, s čimer bo kongres praktično zaključen.

Današnji kongres bo obravnaval vprašanja o obstoječih razmerah v našem mestu, zlasti v največjih industrijskih podjetjih, ki spadajo v okvir IRI. Prav tako bo obravnaval tudi o vprašanjih s področja sindikalne dejavnosti in o upravičenih zahtevah delavcev glede izboljšanja življenjskih pogojev in torej o povzemanju mezd. Vsa ta razpravljanja nedvomno spadajo v splošni okvir borbe za gospodarski in socialni napredek tako v našem mestu kot v vsej državi.

Kot je znano je bil I. pokrajinski kongres FIOM leta 1957. Tedaj so bili tržaški kovinarji v težki borbi za izboljšanje delovnih pogojev in za povišanje mezd.

Tudi današnji kongres je velike važnosti tudi zaradi tega, ker so prav največja industrijska podjetja, ki so lahko rečemo, življenjske važnosti za vse tržaško gospodarstvo, v silno težkem položaju. Med temi

Ob občnem zboru Kmetijske zadruge

28. februarja bo letni občni zbor Kmetijske zadruge. Poleg običajnega letnega obračuna in izvolitve vodstva, bo upravni odbor razdelil diplome Kmetom, ki so bili nagajani na Kmečkem taboru meseca avgusta lanskega leta.

Kmečki tabor je vzbudil zanimanje našega kmeta, ki želi še podobnih manifestacij. Zato ima zadruga tudi letos v načrtu organizirati še v večjem merilu na Opčinah II. kmečki tabor, seveda če ga bo občni zbor zadruge odobril.

Tudi izlet v Verono, ki ga je zadruga organizirala ob priliki Mednarodnega velesejma kmetijstva, je bil prispevek za vse udeležence, dana jim je bila možnost, da so na velesejmu marsikaj koristnega videli, poleg razvedrila in zabave.

Zadruga se postopoma vedno bolj približuje našemu kmetu, bodisi z nasveti za uporabo umetnih gnojil, kot tudi uporabo primernejših strojev za naše kmetijstvo in zasebnih sredstev. Zadruga je bila prisotna s svojimi skromnimi nagradami ob priliki razstave vin v dolinski občini in drugih podobnih manifestacijah.

Po svojih močeh podpira Zvezo malih posestnikov in Kmečko zvezo pri organiziranju tečajev kmetijstva po vaseh.

Ne smemo pozabiti, da črpa naša zadruga dragocene izkušnje pri «Alleanza Italiana Cooperative Agricole» (AICA), ki ima sedež v Bologni.

podjetji sta tudi ladjedelnica Sv. Roka v Miljah, in ladjedelnica Sv. Justa v Trstu.

Za današnji kongres je bilo izvoljenih 120 delegatov iz vseh podjetij kovinarske stroke našega mesta in Milj.

II. kongresu FIOM v Trstu voščimo obilo uspeha!

se publikacije iz ilegale, naj jih blagohotno stavijo na razpolago našemu uredništvu, da jih prepiše ali fotografira.

UREDNIŠTVO

Prav gotovo je, da bodo člani na občnem zboru marsikaj iznesli ter priporočili vodstvu nove pobude za tesnejšo povezavo zadruge z našim področjem ter z vrnarji našega mesta.

Zaradi omenjenih vprašanj se predvideva, da bo občni zbor nad vse zanimiv in zato priporočaj upravni odbor vsem članom naj ne izostanejo.

Alojz Markovc-Zvonko

Zahvala uredništvu

Uredništvo se toplo zahvaljuje vsem, ki so na kateri koli način pomagali pri izdaji današnje, izredne številke lista. Še posebej se zahvaljuje tistim, ki so dali na razpolago potrebno zgodovinsko gradivo. Zaradi pomanjkanja prostora nismo mogli v tej številki objaviti vsega gradiva, ki smo ga prejeli Zgodovinskega gradiva in drugih dopisov, ki so nam dospeli, ko je bil lista že urejen, nismo mogli uporabiti. Ves zadevni material pride na vrsto ob drugi priliki. Zato prosimo prizadete prijatelje in sodelavce, naj to upoštevajo.

V kolikor bo mogoče bomo zadevne dopise objavili tudi v prihodnji številki.

Ob tej priliki vljudno vabimo vse tiste, ki hranijo stare številke «Dela», letake in druge

Ob tej priliki vljudno vabimo vse tiste, ki hranijo stare številke «Dela», letake in druge

Ob tej priliki vljudno vabimo vse tiste, ki hranijo stare številke «Dela», letake in druge

8. marec 1960

• Pripravimo se na proslave Mednarodnega dneva žena

8. marec je letos še posebno važen, ker sovpada s 50-letnico ustanovitve Mednarodnega dneva žena. Ta obletnica mora — poleg že tradicionalnih praznovanja ženskega praznika — letos še posebno vzbuditi naše žene v pripravih za dostojno počastitev njihovega praznika in ne more biti dvoma, da bodo komunistične žene tudi letos v prvih vrstah kar se tiče prizadevanj za dober uspeh tega praznika.

Komunistične ežne bodo znale premostiti vse težave, ki bi se morda pokazale pri organiziranju praznika, navezanju stikov s čim širšimi krogi žena, od gospodinje, delavke v tovarni, uradnice pa do intelektualke.

Komunistke bodo sodelovale v okviru ZDŽ skupno z drugimi ženami, ki so isto tako članice ženske organizacije zato, da bo imel vsak okraj in vsaka vas

čim lepšo proslavo 8. marca.

V okviru priprav na proslavo 8. marca bodo komunistične žene dale ves svoj doprinos in trud v kampanji obnavljanja letne izkaznice ZDŽ in pridobivanja novih članic za žensko organizacijo. Stopile bodo v stik še z drugimi ženami, ki vidijo v ZDŽ organizacijo, katere zna dosledno in vztrajno braniti njihove koristi in pravilno postavljati njihove probleme,

IZ LONJERJA Prispevek za „Delo“

Sekcija Lonjer-Katinara je na svojem prazniku razdeljevanja članskih izkaznic za leto 1960 — v počastitev 40 — letnice ustanovitve Dela prispevala za naš list 2085 lir.

Pozdrav lista „Il Lavoratore“

«Il Lavoratore», bratsko glasilo naše Federacije v italijanskem jeziku vošči «Dela» tako-le:

«Il Lavoratore» pošilja bratskemu borbenu glasilu slovenskih komunistov, delavcev, kmetov in naprednih izobražencev, bratski pozdrav ob 40-letnici njegove ustanovitve in vošči novih uspehov v skupni borbi za mir, enakopravnost pravic med Italijani in Slovenci in za demokratično obnovo.

Ob 40-letnici „DELA“ čestitajo

SEKCIJA KPI
BARKOVLEJE

NOTRANJA KOMISIJA - STRUJA C.G.I.L.
ILVA
V TRSTU

SEKCIJA KPI
v KRIŽU

Nova Delavska zbornica
CGIL
V TRSTU

SEKCIJA KPI
TREBČE

Sekcija KPI
PRI SV. ANI V TRSTU

SEKCIJA KPI
PROSEK-KONTOVEL

Sindikat kovinarjev
FIOM
V TRSTU

ZVEZA KOMUNISTIČNE MLADINE
ZA TRŽASKO OZEMLJE

ZVEZA DEMOKRATIČNIH ŽENA
za Tržaško ozemlje
ob 40 obletnici «Dela» želi še mnogo uspehov v borbi za enakopravnost in emancipacijo žena

SEKCIJA KPI
ŠKEDENJ

SEKCIJA KPI
MILJE

Tovarniški odbor - struja CGIL
pivovarna DREHER

STROKOVNI SINDIKAT NAMEŠČENCEV
NOVE DELASKE ZBORNICE C.G.I.L.
A.C.E.G.A.T.

vošči, ob priliki 40 letnice ustanovitve «Dela» še nadaljnje uspešno delovanje v prid vsega tržaškega delovnega ljudstva.

ZDRUŽENJE
ITALIJA - ZSSR
SEKCIJA V TRSTU

ZVEZA TRGOVSKIH NAMEŠČENCEV
C.G.I.L.
V TRSTU

ZVEZA PRISTANIŠKIH DELAVCEV
C.G.I.L.
V TRSTU

ZADRUGA PRISTANIŠKIH MENZ
v TRSTU

SEKCIJA KPI
pri SV. JAKOBU
v Trstu

SEKCIJA KPI
«TOMAZIČ»
v Trstu

Koordinacijski odbor
notranjih komisij
podjetij
IRI
v
TRSTU in MILJAH

pozdravlja "DELO"
ob priliki 40-letnice
njegove ustanovitve

SEKCIJA KPI
«CURIEL»
v Trstu

SEKCIJA KPI
DOLINA

SEKCIJA KPI
SALEŽ-ZGONIK

SEKCIJA KPI
BOLJUNEC

SEKCIJA KPI
KOLONKOVEC

SEKCIJA KPI
Sv. Ivan - Podlonjer

ANPI - ANPPIA

Ob priliki 40-letnice «DELA», odporniško gibanje želi obilo uspeha in vedno novih zmag, utrjevanje slovensko-italijanskega bratstva, enotnosti in miru!

SEKCIJA KPI
pri MAGDALENI

Pismo tov. L. Gasparinija „Pojdite naprej vi!“

V trenutku, ko je bil list že v tisku sem prejel pismo našega dobrega prijatelja in tovariša, Leopolda Gasparinija iz Gradisce, ki spada v vrsto tistih tovarišev, ki so delovali v delavskem in komunističnem gibanju na Primorskem in v Trstu že v času prv svetovni vojni, ki je fašizem z vso krutostjo razgrajal po naši zemlji. Kot je znano je bil tovariš Gasparini kasneje glavni urednik bratskega glasila «Il Lavoratore».

V omenjenem pismu med drugim tako-le piše:

«Kako so izginili spomini na imena in na delovanje tistih, ki so s tako velikim naporom in žrtvami pisali, tiskali in

širili «Dela» v ilegali. Imena teh ljudi in žrtve, ki so jih ti tovariši doprinesli bi morali oti pred pozabo.

Koliko žrtve je bilo potrebno za dosego tisto malo blaginje, ki jo živimo! Nič nam ni bilo poklonjeno in vse smo si morali priboriti. In še vedno moramo skrbno čuvati to kar smo si priborili in ako hočemo iti naprej, ne smemo čakati marveč se moramo še nadalje boriti.

Tudi zato ne smemo pozabiti koliko je bilo treba pretrpeti in tudi koliko krvi je bilo prelito zato, tudi zato, da danes «Dela» lahko legalno izhaja v Trstu.

«Jaz se v resnici prav malo spominjam na dogodke, ki so se odigrali v oni temni dobi. Spominjam se pa, da sem imel v Trstu skoraj vsak dan stike s tovarišem Regentom, da se je mnogo govorilo tudi o «Delu». Spominjam se tudi, da smo tedaj živeli v pravem izjemnem stanju, da smo med srečanjem na cesti govorili na tih v trenutku, ko je šel kdo mimo nas, pa čeravno smo govorili o čisto navadnih zadevah. Med drugim smo često govorili o težavah, ki so bile združene s pošiljanjem «Dela» v Tolmin, Kobarič, in Idrijo; govorili smo o članku, ki ga je za «Delo» obljubil Srebrnič, a ga ni bilo od nikoder.

Nekega dne, mislim, da je bilo sredi leta 1924, mi je Regent dejal: «Pertot je v bolnici».

Kmalu nato je Pertot umrl. In Regent mi je pri povedoval o revščini, v kateri je pokojnik živel. Ta ga je spravila tudi še tako mladega v hladni grob.

«Še danes imam pred očmi te tovariše. Kako skromni so bili, slabo oblečeni. Vidim temnopoltega Pertota in sivega Rovana. Oba resna in zaskrbljena, kakaj kljub vsem težavam, ki so tedaj obstajale «Dela» je moralo iziti. Ti ljudje, ti junaki nimajo spomenikov. Morala kvečjemu se hrani kje še kakaj njihova slika. Toda ostalo je «Dela».

Kongres gradbenih delavcev

Prejšnji teden je bil v okviru priprav na kongres Nove Delavske zbornice CGIL, kongres lokalne Zveze gradbenih strokovnjakov organizacijo. FILEA. Na kongresu je govoril tudi tov. Krajnc. Med drugim je poudaril, da bi se čim več slovenskih delavcev, s področja gradbene stroke, vpisalo v omenjeno strokovno sindikalno organizacijo. Zlasti v gornji tržaški okolici je mnogo delavcev te stroke, ki pa niso še povezani v nobeno sindikalno organizacijo.

Dosedanji uspehi, ki so jih delavci te stroke dosegli potrjujejo, da je sekcija FILEA aktivna strokovna delavska organizacija. Tudi to naj bi vzbudilo neorganizirane delavce, da bi se vpisali v to organizacijo; kajti, ako so tudi neorganizirani delavci deležni koristi, ki jih izboljševala FILEA, potem je njihovo mesto v tej organizaciji. O tem specifičnem vprašanju bomo obširneje pisali tudi v prihodnji številki našega lista.

DELO
GLASILO AVTONOMNE TRŽASKE FEDERACIJE K.P.I.
Uredništvo in uprava sta v Trstu, ul. Capitolina 3, telef. 44-046 in 44-047. Odgovorni urednik je Rudolf Blažič (Blagi). Tiska Tip. Riva v Trstu, ul. Torrebianca 19.

Slovensko gledališče v Trstu
v soboto 20. t. m. ob 21 uri v
AVDITORIJU V TRSTU
Balada o poročniku in Marjutki
premiéra,
v nedeljo 21. t. m. ob 20.30 uri v
AVDITORIJU V TRSTU
reprezacija
Napisal: dr. BRATKO KREFT
v torek 23. t. m. ob 20.30 v
KINODVORANI V ŠKEDNJU

Glasbena matica v Trstu

vljudno vabi na

Pustni ples

v SOBOTO 27. FEBRUARJA
v dvorani na

stadionu „Prvi maj“

Sodeloval bo kvintet

Avsenik

Začetek ob 21. uri.

Prodaja vstopnic in rezerviranje miz od srede 24. t. m. dalje v Tržaški knjigarni, ulica Sv. Franciška 20, telef. 61-792 in dve uri pred pričetkom pri blagajni dvorane.

Poslužujte se pri tvrdkah, ki oglašajo v našem listu

Predno se odločite za nakupe in v vašem interesu, obiščite

POTROŠNO ZADRUGO

“LA TRIESTINA DI ABBIGLIAMENTO”

TRG PONTEROSSO št. 2/I. nadstropje
telefon 36-860

VELIKA IZBIRA OBLEK, PERILA
IN ČEVLJEV — PLAČILNE OLAJŠAVE

Kmetijska zadruga
v Trstu

Centrala: ul. Ugo Foscolo 1 - telef. 94-386
Prodajalna: ul. Flavia 22
Podružnica v MILJAH - ul. Roma

Društvena prodajalna Opčine

z. z. o. j.

JESTVINE - ZELENJAVA

OPČINE, Alpska 85, telef. 21-054

Porcelan - kristal - jedilni pribor - navadni
in umetni lestenci - hladilniki - gospodinjski
električni predmeti - štedilniki.

KERŽE

TRST

TRG S. GIOVANNI 1, TELEF. 35-019

Casalinga Triestina

d. z. o. z.

Prodaja hišnih potrebščin na obroke in proti takojšnjemu plačilu - električne hišne potrebščine - štedilniki na plin - predmeti za darila.
Edino zastopstvo štedilnikov znamke «HELIOS»
TRST - ulica S. Maurizio 16, tel. 55-555

SLOVENSKI MANUFAKTURNI TRGOVINI
UDOVICH

TRST

ul. Mazzini 46 in Trg Ponterosso 5

MLEKARNA

OPČINE - Narodna ulica 48

prodaja svežega masla, jaje in slaščice

Prijateljem in znancem darujte slovensko knjigo, ki jo lahko izberete med najnovejšimi izvirnimi deli ter prevodi v

TRŽAŠKI KNJIGARNI

Trst, ul. Sv. Franciška, 20 t. - 61792

FOTO EGON

Trst - ul. Oriani 2/I. - tel. 93-295 (Barriera)
Fotografira na domu. Reproducira in povečuje slike
Izvršuje fotografije za dokumente itd.

Velika izbira štedilnikov
peči na premog, plin in elektriko
zaloga tekočega plina in postrežba na dom

BRUSINI CARLO
zastopnik "FLAMINAGAS,"

TRST - Ul. Cesare Battisti, 20. - telef. 29-041